

Шоколад
Джоан Гаррис

Чарівним вітром змін до маленького французького містечка завіяло чудову жінку та її маленьку дочку. Згодом Віана Роше відкриває на головній міській площі шоколадну крамничку, де готує чудові тістечка, запашну каву та головне – шоколад на усякий смак. Здається, ця дивовижна жінка здатна дібрати ключик до будь-якого серця, бо вона має чудовий дар – вгадувати потаємні бажання людей та усі печалі лікувати солодкими ласощами. Але тільки коли Віана зустрічає молодого цигана Ру, вона нарешті розуміє власні бажання...

Джоан Гаррис

Шоколад

На спомин про мою прабабусю Марі Андре Сорен (1892–1968)

Подяка

Сердечна подяка усім, завдяки кому ця книжка народилася на світ: родині, за підтримку, турботу про моїх дітей та дещо сумбурну насагу; Кевіну, за те, що вистраждав усю цю нудну паперову роботу; Анушці, яка подарувала цій книжці Пантуфля. Широ дякую й моему невтомному агенту Серафіні Кларк та редактору Франчесці Ліверсідж, а також Дженніфер Льюїтлен, Лорі Фаунтен та всім-всім-всім робітникам видавництва «Даблдей», які були такі добрі до мене. Урешті-решт, хочу висловити особливу подяку своєму товаришеві по перу Кристоферу Фаулеру за натхнення.

1

11 лютого. Вівторок на Масницю

Вітерець нас пригнав сюди під саму Масницю. Вітер, не по-лютневому теплий вітер, сповнений гарячих масних ароматів смажених млинців, ковбасок і посипаних солодкою пудрою вафель, що пеклися на розпеченій плитці просто біля узбіччя... У повітрі, немов якась жалюгідна протитрута від зими, вирували кружальця конфеті, сковзали по рукавах, манжетах і, зрештою, осідали в канавах. Люди юрилися по обидва боки вузької центральної вулиці, охоплені лихоманкою захвату. Витягали шиї, тільки б угледіти оббитий крепом візок, за яким шлейфом розвівалися стрічки й паперові трояндочки. Анук – в одній руці жовта куля, в іншій іграшкова труба – ловить витрішки, стоячи між базарним кошиком і чудернацьким брунатним

собакою невизначеної породи. Такі Масниці нам, мені та їй, не вдивовижу. У Парижі, перед минулим постом, ми спостерігали процесію із двохсот п'ятдесяти прикрашених візків, у Нью-Йорку – зі ста вісімдесяти, у Відні бачили два десятки оркестрів, марширували вулицями, бачили клоунів на ходулях, карнавальних ляльок із великими хиткими головами з пап'є-маше, дівчат у військовій формі, котрі спритно обертали в руках блискучі жезли. Але коли тобі шість, світ сповнений особливої чарівливості. Дерев'яний візок, поспіхом прикрашений позолотою й крепом, сценами з казок. Голова дракона на щиті, Рапунцель у вовняній перуці, русалка із целофановим хвостом, пряниковий будиночок – картонна коробка в глазурі з позолотою, чаклунка у отворі дверей, онде, тицяє пальцями з недоладними зеленими нігтями у гурт принишклих дітей... У шість років ти здатна осягати тонкощі, що через рік будуть уже поза твоїм розумінням. За пап'є-маше, сухозлотицею, пластиком вона поки ще бачить справжню чаклунку, справжні чари. Вона піднімає до мене обличчя. Її очі, синьо-зелені, як та земля, що відкривається погляду, коли на неї дивишся з височини, сяють.

– Ми тут залишимося? Залишимося? – Тут мені доводиться нагадати їй, щоб вона говорила французькою. – Але ж ми залишимося? Залишимося? – Вона чіпляється за мій рукав. Вітер збив їй волосся в пухнату шапку, схожу на солодку вату.

Я замислююсь. Містечко – не гірше за інші. Ланскне-су-Тан. Сотні дві душ, не більше. Малесенька крапка на швидкісному шосе між Тулузою й Бордо, лишень кліпнеш – і вже проскочили. Одна центральна вулиця – тільки й того, що два ряди дерев'яно-цегельних будиночків мишачого кольору, які так і туляться один до одного, та кілька маленьких провулочків, що тягнуться паралельно, нагадуючи зубці кривої виделки. Яскраво-біла церква на площі, по периметру якої розташувалися маленькі крамнички. Ферми, розкидані по невтомних ланах. Сади, виноградники, обгороджені смужки землі, переділені згідно зі суворою ієрархією сільського господарства цього краю: тут яблуні, там ківі, дині, цикорій у панцирі з чорного пластику, виноградні лози – сухі зачаклі батого у променях злиденного лютневого сонця. І вся ця краса очікувала березня, щоб воскреснути з мертвих... Далі – Тан, маленька притока Гаронни, онде вона прокладає собі шлях по болотистому пасовиську. А як же місцеві жителі? Вони мало чим відрізняються від тих людей, яких ми зустрічали раніше; може, трошки блідіші у світлі сонця, яке зненацька визирнуло з-за хмар, трохи тьмяніші. Хустки й берети тих самих відтінків, що й приховане під ними волосся, – коричневі, чорні, сірі. Обличчя зів'ялі, як торішні яблука; очі потопають у зморшкуватій шкірі, схожі на скляні кульки в перестояному тісті. Діти у просторих одержинах сміливих кольорів – червоного, лимонно-зеленого, жовтого – здаються на цьому тлі прибульцями з іншої планети. Велика жінка із квадратним нещасним обличчям кутає плечі в картатий плащ та щось кричить на місцевому діалекті, якого одразу й не збагнеш, у бік візка, що повільно котиться вулицями слідком за старим трактором. З фургона кремезний Санта-Клаус, явно зайвий у компанії ельфів, сирен та гоблінів, жбурляє в юрбу ласощі, ледве стримуючи злість. На мене дивиться літній чоловік із непримітними рисами обличчя – замість круглого берета, традиційного головного убору місцевих жителів, на ньому фетровий капелюх. Ще раз глянувши на мене з винуватою чемністю, він бере на руки собаку коричневого кольору, що тулиться біля моїх ніг. Я бачу, як його тонкі гарні пальці зариваються в собаче хутро, і пес скиглить; на обличчі його хазяїна можна помітити складну суміш почуттів – любові, тривоги й гризоти. На нас ніхто не дивиться, начебто ми невидимки. Одяг миттєво видає в нас нетутешніх, подорожніх. Ці люди чемні, надзвичайно чемні; ніхто навіть не косує у наш бік. На жінку з довгим волоссям, заткнутих за комір жовтогарячого плаща, і довгим шовковим шарфом на шиї з вільними, довгими кінцями. На дитину в жовтих гумових чобітках і небесно-голубому макінтоші. Вони зо-о-овсім не такі. Про це легко здогадатися з першого погляду на їхнє вбрання, обличчя – надто бліді або надто смагляві? –

волосся, усе в них не таке, чуже, невловимо незвичне. Мешканці Ланскне досконало володіють мистецтвом спостереження нишком. Вони всі ніби дихають мені в потилицю – зовсім не вороже, як не дивно, проте доволі холодно. Ми для них – дивина, карнавальна екзотика, заморські гості. Я відчуваю на собі їхні погляди, коли повертаюся до вуличного торговця, щоб купити вафлю. Папір гарячий і масний, вафля з темного пшеничного борошна хрумтить по берегах, але всередині товста й пишна. Я відламую шматочок і даю Анук, витираючи олію, яка стікає з її підборіддя. Вуличний торговець – повненький чоловік, що лисіє, в окулярах з товстими скельцями; від жару розпеченої плитки на його обличчі проступає піт. Він підморгує дівчинці. А сам тим часом зауважує кожну дрібницю, знаючи, що пізніше його всі будуть розпитувати про нас.

– У відпустку приїхали, мадам? – За місцевим етикетом йому дозволено розпочинати бесіду з чужинцями. Я бачу, що за зовнішньою байдужістю торговця приховується жадібна цікавість. У Ланскне, яке розташоване поряд з Аженом і Монтобаном, туристи – велика рідкість, і тому до інформації тут ласі, як до живих грошей.

– Ненадовго.

– З Парижа, значить? – Це, мабуть, через наш одяг. У цьому мальовничому краї люди бляклі. Соковиті кольори, на їхню думку, – це непотрібна розкіш; та вона їм і не пасує. Яскрава рослинність на узбіччях доріг – усе зайве, шкідливі бур'яни.

– Ні, ні, не з Парижа.

Візок уже майже у кінці вулиці. За ним прямує невеликий оркестр – дві флейти, дві труби, тромбон і військовий барабан, награвши якийсь незнайомий мені марш. Слідком біжать із десятків дітлахів, вони підбирають на землі солодощі, які лишилися після візка. Дехто з них у карнавальних костюмах. Я бачу Червону Шапочку й ще якогось кошлатого казкового персонажа, мабуть вовка. Вони по-доброму сперечаються через оберемок стрічок.

Колону замикає фігура в чорному. Спочатку мені здалося, ніби це один з учасників карнавалу, можливо якийсь Доктор Смерть, [1 – Традиційна фігура карнавалу у середньовіччя, коли епідемії чуми забирали тисячі й тисячі життів. (Тут і далі прим. перекл., якщо не вказано інше.)] але коли він підійшов ближче, я здогадалася за старомодною сутаню, що мені зустрівся сільський священик. Йому років з тридцять п'ять, хоча здалеку він здається старшим – через величний, поважний вигляд. Він обертається до мене, і я з подивом помічаю, що він теж явно не був народжений в цих краях. Обличчя з широкими вилицями, світлі очі, які найчастіше можна побачити у жителів півночі, довгі, як у піаніста, пальці спочивають на срібному розп'ятті, що звисає з шиї. Можливо, саме це, його немісцеве походження, і дає йому право дивитися на мене. Але в його холодних світлих очах немає жодної ознаки привітності. Він свердлить мене оцінюючим злісним поглядом, як людина, що побоюється за свою владу. Я посміхаюся йому, і він злякано дивиться в інший бік. Жестом підкликає до себе двох діточок, показує їм на сміття, яким тепер посипана вся дорога. Ці двоє неохоче починають підбирати й кидати використані стрічки із цукерковими обгортками у найближчий сміттевий бак. Відвертаючись, я краєчком ока знову ловлю на собі його погляд, який в іншому разі я могла б прийняти за ознаку захоплення, але тільки не від цього чоловіка.

Поліційного відділку в Ланскне-су-Тан немає, а отже, немає й злочинності. Я намагаюся брати приклад з Анук, намагаюся розгледіти істину під зовнішнім панциром, але бачу наразі лише самі розпливчасті плями.

– Ми залишимося? Залишимося, маман?[2 – Матінко, матусю (фр.).] – Моя дівчинка наполегливо смикає мене за руку. – Мені тут подобається, дуже подобається. Ми правда залишимося?

Я підхоплюю її на руки й цілую в чоло. Від неї пахне димом, смаженими вафлями й теплом постелі зимового ранку.

Чом би й ні? Містечко нічим не гірше за інші.

– Так, звичайно, – відповідаю я, поринаючи вустами в її волосся. – Звичайно, залишимося, – і я майже не брешу. Хто знає, може статися, що цього разу так і буде.

Карнавал закінчено. Раз на рік Ланскне спалахує яскравими фарбами і так само швидко знову повертається до звичайного свого вигляду. На наших очах натовп розходиться, торговці збирають гарячі плитки й навіси, діти знімають карнавальні костюми й прикраси. Усі трохи збентежені й розгублені від надлишку шуму й викличних кольорових фарб. Святкова атмосфера випаровується, як липневий дощ, – затікає в тріщини в землі, розчиняється безвісти у засохлих каменях. За дві години Ланскне-су-Тан знову перетворюється на непомітне, наче зачароване містечко, яке заявляє про себе лише раз на рік. Якби не карнавальна хода, ми, напевно, зовсім його не помітили б.

Газ у домівці вже є, а от електрика ще тільки попереду. Першого вечора при свічках я напекла для Анук млинчиків, і ми повечеряли біля каміна, замість тарілок використавши старий журнал, оскільки наш багаж обіцяли привезти не раніше наступного дня.

Крамничка, яку ми орендували, колись була пекарнею. Над вузьким дверним отвором й досі висить різьблене зображення пшеничного снопа, на підлозі – товстий шар борошняного пилу, і, коли ми ввійшли, нам довелося пробиратися через безладні купи старих листів, газет і журналів. Хоча ми й звикли до мандрів великими містами, орендна плата здалася неймовірно низькою, але все одно, відраховуючи гроші в агентстві, я упіймала на собі підозріливий погляд його співробітниці. В угоді про оренду я позначена як Біан Роше; мій підпис – ієрогліф-карлючка – може означати що завгодно.

При світлі свічки ми оглядаємо наші нові володіння. Старі печі, масні й закопчені, як не дивно, ще цілком пристойні, стіни облицьовані панелями із соснової деревини, на підлозі – почорніла плитка брудного відтінку. У дальшій кімнаті Анук знайшла згорнутий навіс. Коли ми стали витягати його на світло, з-під вицвілої парусини кинулися врозтіч павуки. Житлові приміщення над крамницею: спальня-вітальня, ванна, крихітний балкон. Теракотовий горщик із засохлою геранню... Анук скривилася, коли побачила все це.

– Так темно, маман, – голос у неї був переляканий, дівчинка мало не тремтіла, побачивши настільки жакливе запустіння. – А ще тут тхне.

Вона мала рацію. Запах стояв такий, неначе тут роками нудилося протухле денне світло. Смерділо мишачими фекаліями і примарами забутого минулого, нікому не потрібного. Гулко, як у печері. Від убогого тепла наших тіл страшні тіні ставали тільки помітнішими. Фарба, сонце й мильна вода зітруть зашкарублий бруд. Але не так легко впоратися зі скорботою, сумним відлунням занедбаного будинку, де роками не звучав сміх. У відблисках полум'я свічки обличчя Анук здається блідим, оченята – широко розплющені. Вона стискає мою руку.

– І ми будемо тут спати? – питається вона. – Пантуфлю це зовсім не подобається. Він боїться.

Я посміхнулася й поцілувала її пухку золотаву щічку.

– Пантуфль допоможе нам.

У кожній кімнаті ми запалили свічки: золоті, червоні, білі й жовтогарячі. Я віддаю перевагу пахощам, виготовленим власноруч, але зараз, коли їх немає, для наших цілей цілком годяться й куплені свічки – з ароматами лаванди, кедра й лимонного сорго. Ми тримаємо в руках по свічці, Анук гуде у свою трубу, я стукаю металеву ложку по старій каструлі, і так протягом десяти хвилин ми обходимо кожну кімнату, волаючи й виспівуючи на все горло: «Геть! Геть! Геть!», і ось стіни вже не трусяться, розлючені примари тікають, залишаючи по собі тиньк й ледь відчутний запах горілого. Якщо вдивитися у тріщинки потемнілої фарби, в сумні силуети покинутих речей, починаєш бачити неясні обриси – начебто залишкові зображення, створені полум'ям свічки у твоїй руці. Стіна виблискує золотом, біля неї крісло, трохи потерте, але навіть воно тепер мерехтить триумфальним жовтогарячим сяйвом, а старий навіс раптом заграв яскравими відтінками, які проступили крізь шар пилу й бруду. Анук з Пантуфлем і далі тупотять й співають: «Геть! Геть! Геть!», і нечіткі силуети набувають усе ясніших контурів – червоний табурет біля стійки з вініловим покриттям, дзвіночки біля входних дверей. Я, звісно, розумію, що це – тільки гра. Вигадане чаклування, щоб заспокоїти перелякану доньку. Нам доведеться добряче попрацювати, докласти купу зусиль, щоб усе тут по-справжньому засяяло. Але зараз доволі знати й те, що цей будинок радий нам, так само, як ми раді йому. Біля порога ми лишили хліб із сіллю, щоб умилювати богів, що живуть в цьому місці. На подушках ми розіклали гілки сандалового дерева, щоб побачити вночі приємні сни.

Пізніше Анук сказала мені, що Пантуфлю вже не страшно, а значить, тривожитися нема про що. Не задмухуючи свічок, ми просто в одязі влаштувалися на запилюжених матрацах у спальні, а коли прокинулися, був уже ранок.

2

12 лютого. День покаяння

Нас розбудив якийсь передзвін. Я й не здогадувалася, що наша крамничка стоїть так близько до церкви, поки не почула низьке резонуюче «бом», яке одразу розчинилося в мелодійному передзвоні – «бом-м-м да-ді бом-м-м». Я поглянула на свій наручний годинник. Шоста ранку. Через щілини розбитих віконниць на постіль потрапляє сіро-золотаве світло. Я підвелася й глянула на площу. Мокра бруківка виблискує. Особливо помітна у променях ранкового сонця вежа квадратної білої церкви, яка височіє над ямою темних вітрин – пекарні, квіткової крамниці, похоронного бюро, що торгує меморіальними табличками, кам'яними янголами, нев'яучими штучними трояндами з емалевим покриттям... Серед цих насторожених глухих фасадів біла вежа більше нагадувала маяк. Годинник на ній показував двадцять хвилин по шостій. Римські цифри мерехтять червоним, вводячи в оману диявола. З неприступної ніші на запаморочливій висоті сумно дивиться на площу Діва Марія, яка має такий вигляд, ніби її раптом почало нудити. На кінчику короткого шпилью в'ється флюгер – фігурка в довгому вбранні з косою, що показує то на захід, то на північний захід. З балкончика, де стоїть горщик із зів'ялою геранню, я дивлюся на перших городян, які поспішають на месу. Он жінка в картатому плащі, що я її бачила під час карнавальної ходи. Я махнула їй, але вона, не відповідаючи на мое

вітання, лише щільніше закуталася у свій плащ і квапливо пройшла повз мене. Слідком крокує чоловік у фетровому капелюсі, за ним дрібоче його пес коричневого кольору. Чоловік боязко посміхається мені, я голосно й радісно з ним вітаюся, але, мабуть, за місцевим етикетом така нестриманість недозволена, тому що він теж не відповідає мені, поспішаючи зникнути в церкві разом зі своїм вихованцем.

Після цього вже ніхто не дивився у мое вікно, хоча я бачила, як повз нього проходило близько шістдесяти городян – у шарфах, беретах, низько насунутих капелюхах, які захищали обличчя своїх хазяїв від незримого вітру. Але я відчувала їхню удавану байдужість, за якою тут було прийнято приховувати справжню цікавість. Маємо й важливіші справи, – промовляли їхні згорблені спini і втягнуті в плечі голови. Однак вони пленталися бруківкою, як діти, що їх батьки силоміць відсилають до школи. Он цей сьогодні кинув палити, здогадалася я, той – відмовився від своїх щотижневих візитів до кав'ярні, а значить, і від своїх улюблених страв. Мене їхні проблеми, звісно, не обходять, але цієї миті я раптом усвідомлюю, що якщо і є на землі куточок, який потребує хоча б трішки добрих чар, то це воно, маленьке містечко... Старі звички не вмирають. І якщо ви одного разу взялися виконати чуже бажання, цей порив ніколи не залишить вас. До того ж вітер, супутник карнавалу, усе ще дме, приганяючи ледь чутні пахощі жиру, цукрової вати й пороху, гострі пряні аромати весни, що наближається, від яких сверблять долоні й частішає серцебиття... Виходить, ми залишаємося. На деякий час. Поки не зміниться вітер.

У міській крамниці ми купили фарбу, пензлики, малярські валики, мило й цебра. Прибирати почали з верхніх приміщень, поступово просуваючись униз, – зривали штори, старі речі скидали в садочок у внутрішньому дворі, де швидко росла купа сміття, ретельно вимивали підлогу, раз у раз поливаючи водою вузькі закопчені сходи, так що обидві вимокнули наскрізь по кілька разів. Щітка Анук перетворилася на підводний човен, моя – на танкер, і наші човни стали пускати вниз по сходах стрімкі мильні торпеди, які розривалися в холі. У самий розпал прибирання дзенькнув дверний дзвіночок. Із щіткою й милом в руках я підвела голову й побачила високу постать священика.

А я ж бо все запитувала себе, коли він наважиться завітати до нас.

Він пильно розглядає нас. Посміхається. Настороженою посмішкою, доброзичливою, але якоюсь... хазяйською. Так власник маєтку вітає непроханих гостей. Я почуваю, що його дуже бентежить мій вигляд – мокрий брудний комбінезон, волосся, підв'язане червоним шарфом, голі ступні хляпають у сандаліях.

– Доброго ранку. – До його начищеного чорного черевика тече пінистий струмочок. Він швидко глянув на мильний потік, тоді – знову на мене.

– Франсіс Рейно, – рекомендується він, завбачливо роблячи крок убік. – Кюре місцевої парафії.

Я засміялася. Не зуміла стриматися.

– А, он воно що, – уїдливо кажу я. – А я думала, ви – персонаж карнавальної ходи.

Він сміється, звісно, виключно з увічливості. Хе-хе-хе.

Я простягаю руку в жовтій гумовій рукавичці.

– Віана Роше. А отой бомбардир позаду – моя донька Анук.

Вибухи мильних бульок. Анук борюкається з Пантуфлем на сходах.

Я відчуваю, що священник чекає від мене подробиць про месье Роше. Набагато простіше, коли все написане чорним по білому, все зрозуміло, все офіційно. Тоді не доводиться ставити ніякових, неприємних питань...

- Здається, ви були дуже зайняті сьогодні вранці...

Раптом починаю його жаліти, він так старанно шукає підхід до мене, он, знову вимушено посміхається.

- Так, нам і справді треба якомога швидше навести тут лад. А роботи море - враз не переробиш! Але нас у будь-якому разі не було б сьогодні в церкві, monsieur le cure.[3 - Месье кюре, панотче (фр.).] Ми не ходимо до церкви, - це було сказано з добрих міркувань, щоб одразу дати йому зрозуміти, що такі вже наші принципи, й заспокоїти його. Але він увесь скривився, здригнувся, начебто я його образила.

- Зрозуміло.

Я поведжуся занадто відверто. У його розумінні нам варто було б трохи потоптатися коло нього, вкрадливо покружляти одне навколо одного, немов коти.

- Але я дуже вдячна вам за привітну зустріч, - бадьоро веду далі я. - Сподіваюся, з вашою допомогою ми навіть зуміємо тут з кимось заприятелювати.

Він і сам трохи схожий на кота: його холодні світлі очі не знають жодної хвилини спокою, метушливо усе щось розглядають, вивчають, утім, погляд відсторонений.

- Зроблю все, що в моїх силах. - Тепер, коли з'ясувалося, що ми не поповнимо ряди його пастви, священник більше не приховує своїх справжніх відчуттів. Однак, прислухавшись до голосу сумління, він змушений запропонувати нам більше, ніж хотів би дати. - У вас є якісь прохання до мене?

- Узагалі-то, ми не відмовилися б від помічників, - кажу я їй, бачачи, що він починає відповідати, швидко додаю: - Мова, зрозуміло, не про вас. Але, може, ви знаєте когось, хто хотів би трохи заробити? Наприклад, тинькаря, кого-небудь, хто міг би допомогти з ремонтом? - Це, звісно, більш безпечна тема для розмови.

- Ні, я таких не знаю. - Він тримається насторожено, я вперше зустрічаю настільки стриману людину. - Але розпитаю.

Може, й розпитає. Як і годиться, виконає свій борг перед новенькими. Тільки я певна, він нікого не знайде. Такі люди, як він, не роблять ласку лише з милосердя. Священник підозріливо косує на хліб із сіллю біля порога.

- Це на щастя, - з посмішкою поясню я. Його обличчя кам'яніє. Він боком обходить наш скромний дарунок домашнім богам, начебто це - якась скверна.

- Маман? - У дверях з'являється голівка Анук зі скуйовдженим волоссям. - Пантуфль хоче пограти на вулиці. Можна?

Я кивнула.

- Тільки із саду нікуди, - велю своїй дівчинці я, витираючи бруд з її перенісся. - Ну й вигляд у тебе. Справжня паливода. - Її погляд звертається до священика, я завчасно помічаю в її очах смішинки. - Анук, це месье Рейно. Привітайся.

- Добридень! - кричить Анук, вже біжучи до виходу. - До побачення! - Неясною плямою змигнули жовтий светр із червоним комбінезоном, і вона ховається за дверима, сковзаючи по масній кахельній плитці. Мені привиділось, уже не вперше, що слідком за нею зник і Пантуфль - безформний темний силует на тлі ще темнішого одвірку.

- Їй лише шість років, - пояснюю я.

Рейно видушує кислу посмішку. Очевидно, коротка зустріч із моєю дочкою тільки зміцнила його підозри щодо мене.

3

13 лютого. Четвер

Дякувати Господу, на сьогодні я вільний. Як же стомлюють мене всі ці візити. Йдеться, звичайно, не про тебе, mon p?re.[4 - Отче (фр.).] Мій щотижневий візит до тебе - це щастя, можна сказати, моя єдина відрада. Сподіваюся, квіти тобі сподобаються. Вони не дуже гарні, але пахнуть чудово. Я поставлю їх тут, біля твого крісла, щоб ти міг милуватися ними. Звідси відкривається чудовий вид на поля, на Тан, вдалині блищить стрічка Гаронни. І здається, начебто ми зовсім самі. О ні, я не скаржусь. Зовсім ні. Просто одній людині важко нести такий тягар. Усі їхні дрібні турботи, образи, дурість, тисячі банальних проблем... У вівторок у нас був карнавал. Вони танцювали й кричали, як справжнісінькі дикуни наших днів. Клод, молодший син Луї Перрена, вистрілив у мене з водяного пістолета. І як відреагував його батько? Сказав, що син маленький і йому хочеться трохи погратись. Я ж, mon p?re, усіма помислами прагну наставити їх на шлях істинний, збавити від гріха. Але вони затинаються на кожному кроці, немов малі діти, з примхи відкидають здоровішу їжу, а їдять те, від чого їх нудить. Я знаю, ти розумієш мене. Ти сам протягом п'ятдесяти років безмовно й гідно ніс на своїх плечах цю ношу. І завоював їхню любов. Невже все так сильно змінилось? Тут мене бояться, поважають... але чи люблять? Ні. Обличчя у всіх похмурі, незадоволені. Учора йшли зі служби повні каяття, а в рисах кожного читалося винувате полегшення. Верталися до своїх таємних пристрастей і пороків. Як же вони не розуміють? Господь усе бачить. Я все бачу. Поля-Марі Муската, який б'є дружину. Благопристойно сповідається щотижня, а потім прочитає на кару десять молитов - і знову за своє. Дружина його - злодійка. Минулого тижня пішла на ринок і вкрала з прилавка дешеvu цяцьку. Гійом Дюплесі постійно запитує, чи мають тварини душу, і, чуючи від мене негативну відповідь, починає плакати. Шарлотта Едуар підозрює, що в її чоловіка є коханка. Я знаю, що в нього їх аж три, але мушу зберігати таємницю сповіді. Які ж вони всі діти! Своїми питаннями й манерами вони допроваджують мене до божевілля. Але я не маю права виявляти слабкість. Вівці - аж ніяк не покірні сумирні істоти, якими зображають їх в ідилічних пасторалях. Це підтвердить будь-який селянин. Вони хитрі, часом жорстокі й патологічно дурні. І у невимогливого пастиря найчастіше починають демонструвати непокору й зухвалість. Тому я незмінно суворий з ними. І тільки раз на тиждень дозволяю собі трохи розслабитися. Твої губи щільно стиснуті, mon p?re, як на сповіді. Але серце в тебе добре і ти завжди готовий вислухати

мене. На одну годину я можу скинути свій тягар. І визнати свою недосконалість.

У нас з'явилася нова парафіянка. Якась Віана Роше, – гадаю, удова, – з маленькою дочкою. Пам'ятаеш пекарню старого Влеро? Він помер чотири роки тому, і з тих пір його будинок стояв пусткою. І вона орендувала цю пекарню й сподівається відкрити її до кінця тижня. Гадаю, її заклад проіснує недовго. У нас уже є пекарня Пуату, на іншому боці площі. І до того ж вона тут не приживеться. Хоч вона й приємна жінка, але з нами в неї немає нічого спільного. Не мине й двох місяців, як вона втече знову до великого міста. Саме там їй місце. Кумедно, але я так і не з'ясував, звідки вона родом. Очевидно, парижанка, а може, з-за кордону приїхала. Говорить без акценту, мабуть, навіть занадто чисто для французенки. Голосні вимовляє уривчасто, як жителі півночі, але в очах є щось від італійців або португальців, а шкіра... Утім, я її майже не бачив. Учора цілий день і сьогодні вона наводила лад у пекарні. Її вітрина прикрита шматком жовтогарячого пластику. Час від часу вона сама або її маленька дочка-дикунка вибігають на вулицю, щоб спорожнити в канаву цебро помиїв або перекинутися парочку приязних слів з ким-небудь із робітників. Мене вражає її вміння домовлятися з людьми. Я запропонував їй свої послуги як посередника, але сумнівався, що знайду бажаючих допомогти. Аж раптом рано-вранці бачу, як Клермон несе їй лісоматеріали, слідком іде Порсо зі своєю драбиною. Пуату позичив їй якісь меблі. Я бачив, як він тягнув через площу крісло і увесь час озирався кругом, наче боявся, що його помітять. Навіть сварливий буркун Нарсіс пішов зі своїм знаряддям облагороджувати її садок, хоча в листопаді минулого року, коли я попросив його скопати газон на цвинтарі, він мені відповів категоричною відмовою. Сьогодні ранком приблизно о восьмій сорок до її крамнички під'їхав вантажний фургон. Повз проходив Дюплесі, він зазвичай у цей час вигулює свого собаку. Вона гукнула його, попросила допомогти з вивантаженням речей. Він сторопів від несподіванки, так і не торкнувшись свого капелюха. Я був майже певен, що він відмовить. Потім вона щось сказала – її слів я не розібрав – і дзвінко засміялася. Узагалі, вона багато сміється й постійно жестикулює, стільки комічних безглузвих рухів. Теж, думаю, риса, властива жителям великих міст. Ми тут звикли до більш стриманої манери спілкування, але, сподіваюся, вона не має на увазі нічого поганого. Голову вона по-циганськи обмотала фіолетовим шарфом, однак волосся з-під нього вибіло, усе перемазане білою фарбою. Але її, очевидно, це не бентежило. Пізніше Дюплесі не зміг пригадати, що вона йому сказала. Пробуркотів тільки, що йому це зовсім не складно, оскільки весь вантаж складався усього з декількох коробок, досить важких, хоча й маленьких, ящиків з кухонним начинням. Що в коробках, він не запитав, але мені особисто здається, що нереально налагодити пекарне виробництво з настільки вбогими запасами.

Не подумай, мон р'є, начебто я всі дні безперервно тільки й роблю, що спостерігаю за пекарнею. Просто вона розташована майже навпроти мого будинку – того самого, мон р'є, що колись належав тобі. Увесь минулий день і половину сьогоднішнього там стукали молотками, фарбували, білили і шкребли, так що навіть мене розібрала мимоволі цікавість. Мені шпетить подивитися на результат. І я не самотній у своєму бажанні. Я чув, як мадам Клермон базікала зі своїми приятельками біля крамниці Пуату, з поважним виглядом розповідаючи їм про роботу чоловіка. Вони говорили про «червоні віконниці», а потім помітили мене й одразу стихли голоси, перейшовши на шепіт. Начебто мені є діло до їхніх пересудів. А новенька, безумовно, дає всі причини для пліток, якщо не сказати більше. Жовтогаряча вітрина так і вабить око. Немов величезна цукерка, з якої хочеться здерти фантика, що ніби лишилася тут випадково після карнавалу. Є щось тривожне в цьому яскравому шматкові пластику, в тому, як він блищить на сонці. Я буду щасливий, коли ремонт завершиться й колишня пекарня знову стане пекарнею.

На мене багатозначно поглядає сестра. Вона вважає, що я стомлюю тебе. І як тільки ти їх терпиш? Їхні гучні голоси, командирські замашки? А тепер настав час відпочивати. Її солоденький грайливий тон дратує, ріже слух. Вона бажає добра, кажуть твої очі. Не гнівайся на них, вони знають, що роблять. А от я не добрий. Я прийшов сюди не тебе утішати – щоб утішитися самому. І все-таки мені хочеться вірити, що мої візити роблять тобіприємність, вносять свіжий струмінь у твоє життя, що перетворилося на мляве, безбарвне існування. По вечорах телевізор протягом однієї години, зміна положення п'ять разів на день, годівля через трубочку. Про тебе говорять, як про неживий предмет: «Думаєш, він нас чує? Розуміє щось?» Твоя думка нікому не цікава, тебе навіть не запитують... Ти живеш у повній ізоляції, але, як і раніше, відчуваєш, думаєш... Ось воно, справжнє пекло, суцільний жах, без напускної барвистості середньовічних вистав. Цілковита ізоляція. А я звертаюся до тебе: навчи, як знайти контакт із людьми. Дай мені надію.

4

13 лютого. Четвер

Чоловіка із собачкою звати Гійом. Учора він допоміг мені занести в будинок багаж, а сьогодні вранці став моїм першим відвідувачем. Прийшов разом зі своїм псом Чарлі. Привітався із соромливою чемністю, майже полицарськи.

– Мило у вас тут, – сказав він, окинувши залу поглядом. – Напевно, усю ніч працювали, не покладаючи рук.

Я засміялася.

– Просто чудесне перетворення, – додав Гійом. – Не знаю чому, але я думав, ви збираєтеся відкрити в нас ще одну пекарню.

– Щоб збанкрутити бідолаху мес'є Пуату? З його хворим попереком і нещасною дружиною-інвалідом, яка й так не може спати ночами? Не думаю, що він був би мені вдячний.

Гійом нахилився, поправляючи на Чарлі нашийник, але я помітила веселий блиск у його очах.

– Виходить, ви вже познайомилися?

– Так. Я дала йому рецепт ячмінного відвару від безсоння.

– Якщо допоможе, він на все життя стане вам добрим другом.

– Допоможе, – запевнила я. Потім захвала руку під прилавок і витягла маленьку рожеву коробочку зі срібним бантиком у формі серця. – Візьміть. Це вам. Моему першому гостеві.

– Ну що ви, мадам, я...

– Називайте мене просто Віана. І я не прийму відмови. – Я пхнула коробочку йому до рук. – Вам сподобається. Це ваші улюблені.

– Звідки ви знаєте? – запитав він з посмішкою, обережно ховаючи подарунок до кишені плаща.

– А от знаю, і все, – грайливо ухилився від відповіді я. – Мені відомі вподобання кожного. Повірте, це те, що вам потрібно.

Вивіска була готова тільки опівдні. Жорж Клермон, без кінця вибачаючись за запізнення, власноруч прибавив її. Червоні віконниці неймовірно гарні на тлі свіжої побілки, і Нарсіс, незлобиво нарікаючи на пізній заморозок, розсадив у моїх горщиках кілька квіток герані, які приніс зі своєї теплиці. Я вручила обом чоловікам по коробочці до дня святого Валентина, і вони, здивовані, але щасливі, вийшли з моєї крамнички. Опісля майже ніхто не заходив, тільки пара діточок, яких я поспішила випроводити. По суті, це доля будь-якого нового закладу, що відчиняється в маленькому містечку. Місцеві жителі поводять себе в суворій відповідності до тих умовностей, що прийняті за подібних обставин. Вони стримані, демонструють байдужість, хоча в душі палають від цікавості. Зазирнула жінка похилого віку в чорній сукні – традиційній уніформі місцевих удів. Чоловік із червоно-коричневим обличчям купив три однакові коробочки, навіть не поцікавившись, що в них лежить. Потім протягом кількох годин – нікого. Як я й очікувала. Потрібен час, щоб звикнути до чогось нового. Окремі перехожі кидали пильні погляди на вітрину моєї крамниці, але переступити поріг не наважився ніхто. Правда, я почувала, що за напускною байдужістю криються сум'яття, шепіт пересудів, кохання штор, підготовка до рішучого кроку. Нарешті вони прийшли. Одразу цілою компанією. Сім-вісім жінок, серед них Кароліна Клермон – дружина Жоржа Клермона, який змайстрував вивіску для моєї крамниці. Дев'ята пленталася у хвості групи й залишилася на вулиці. Я впізнала в ній жінку в картатому плащі. Вона стояла біля вітрини, майже торкаючись обличчям скла.

Відвідувачки жадібно розглядають усе, хихотять, мнуть, захоплено охають, немов шкодливі школярки.

– І ви все це сама робите? – запитує Сесиль, господарка аптеки на центральній вулиці.

– Доведеться втриматися, – каже Кароліна, повна блондинка в пальто з хутряним коміром. – Зараз же Великий піст.

– Я нікому не скажу, – обіцяю я. Потім, кинувши погляд на жінку в картатому плащі, яка все ще стояла біля вітрини, цікавлюся: – А ваша приятелька чому не заходить?

– Вона зовсім не з нами, – відповідає Жолін Дру, жінка із загостреними рисами обличчя; вона викладає в місцевій школі. – Це Жозефіна Мускат, – додає вона, мигцем глянувши на квадратне обличчя за склом вітрини. У її голосі звучить презирлива жалість. – Та навряд чи вона увійде.

Жозефіна, начебто почувши її слова, трохи почервоніла й нагнула голову, вдаваючись підборіддям у свій плащ. Одну руку вона якось дивно притискала до грудей, начебто оборонялася. Я побачила, як її губи з опущеними куточками злегка заворушилися, нашіптуючи чи то молитву, чи то прокльон.

Я стала обслуговувати жінок – біла коробочка, золота стрічечка, два паперові ріжки, трояндочка, рожевий бантик у формі серця. Ті голосно ахали й сміялися. Жозефіна Мускат біля вітрини на вулиці щось бурмотіла, розгойдуючись і б'ючи по животу незграбними кулаками. Потім, коли я зайнялася останньою клієнткою, вона раптом підняла голову, немов кидаючи виклик, й увійшла. Це останнє замовлення я складала довше за перші. Довелося комплектувати великий набір у незвичайний пакунок. Мадам бажала

тільки це, та ще те, те, те й те, так у круглій коробочці, так зі стрічечками й квіточками, і з золотими серденьками, і з візитною карткою, але неодмінно без напису. При цьому інші дами пустотливо закотили очі, видаючи захоплені вигуки – хи-хи-хи! – так що я ледь не пропустила найцікавіше. Великі руки Жозефіни напрочуд моторні, огрубілі, червоні руки, загартовані роботою, о, ви спритні. Одна, як і раніше, притиснута до живота, друга блискавично злітає збоку, немов зброя в руці досвідченого стрільця, і маленький срібний пакетик із трояндочкою – вартістю 10 франків – переміщається з полиці до кишені її плаща.

Чудова робота.

Я вдаю, що не помітила крадіжку, поки дами не залишають крамницю. Жозефіна, залишившись сама перед прилавком, з удаваним інтересом розглядає виставлений товар. Обережно покрутила в нервових пальцях одну коробочку, іншу. Я заплющила очі, прислуховуючись до її думок. Плутані, тривожні. У моїй уяві миготить вервечка образів, які швидко змінюють один одного: дим, жменя блискучих дрібничок, закривавлений палець. За всім цим криється трепетний страх.

– Мадам Мускат, допомогти вам щось вибрати? – голос у мене спокійний, люб'язний. – Або бажаєте просто ознайомитися з асортиментом?

Вона промурмотіла щось нерозбірливе й відвернулася від прилавка, збираючись піти.

– Гадаю, у мене є те, що вам сподобається... – Я дістала з-під прилавка срібний пакетик, – такий самий, як вона вкрала, тільки трохи більший, перетягнутий білою стрічкою з малесенькими білими квіточками. Вона поглянула на мене перелякано, куточки її великого, неусміхненого рота опустилися ще нижче. Я присунула до неї пакетик.

– Це коштом закладу, Жозефіно, – лагідно мовила я. – Бери, не бійся. Це твої улюблені.

Жозефіна Мускат повернулася й вибігла з крамниці.

5

15 лютого. Субота

Я знаю, чому рече, що прийшов не у свій звичайний день. Але мені треба виговоритися. Учора відкрилася пекарня. Але виявилось, що це не пекарня. Коли я прокинувся вчора о шостій ранку, захисної плівки на фасаді вже не було, навіс і віконниці висіли на своїх місцях, над вітриною – піднятий козирок. Колись звичайний непоказний старий будинок, як і всі будинки навколо, тепер сяяв, немов цукерка у золтаво-червоно-помаранчевому фантику на сліпуче-білому столі. На вікнах горшки із червоною геранню. Поручні обплетені гірляндами з гофрованого паперу. Над входом дубова вивіска із чорним написом:

ШОКОЛАДНЯ «НЕБЕСНИЙ МИГДАЛЬ»

Маячня, та й годі. Подібний заклад, напевно, став би користуватися популярністю в Марселі або в Бордо, навіть в Ажені, який з кожним роком відвідує усе більше туристів. Але навіщо відкривати його в Ланскне-су-

Тан? Та ще в перші дні Великого посту, традиційної пори помірності? Я розцінюю це як святотатство, можливо, навмисний виклик. Сьогодні вранці я роздивився вітрину. На білій мармуровій полиці викладені рядами незліченні коробочки, пакетики, срібні й золоті паперові ріжки, розетки, бубонці, квіточки, серця, довгі спіралі з різнобарвних стрічок. У скляних пляшечках і на тарелях – шоколад, смажений мигдаль у цукрі, «соски Венери», трюфелі, мандіани, [5 – Десерт з винних ягід, родзинок, горіхів та мигдалю.] зацукровані фрукти, грона лісового горіха, шоколадні черепашки, зацукровані пелюстки троянд і фіалки... Опушені від сонця жалюзі на половину висоти вітрини, і вони мерехтять усіма відтінками темного, немов скарби в морській безодні, коштовності в печері Аладіна. А в самому центрі вона звела пишну споруду – пряниковий будиночок. Його здобні стіни облицьовані шаром шоколаду, їх обвивають незвичайні глазуровані й шоколадні лози, ліпнина відлита зі срібної й золотої глазури, дах з вафельної черепиці засіяний зацукрованими плодами, у шоколадних деревах співають марципанові птахи... Там була і чаклунка – уся із чорного шоколаду від кінчика ковпака до краю довгої накидки – верхи на помелі, яким служить їй гігантський guimauve – довге криве стебло алтею, на кшталт тих, що звисали з лотків торговців запашними рослинами під час карнавалу... З вікна свого будинку я бачу її вітрину – та її очі, примружені лукаво, змовницьки. Через цю крамницю, що торгує спокусами, Кароліна Клермон порушила Великий піст. Вона сама зізналася мені вчора на сповіді. Слухаючи її заливчастий писклявий голосок, я не вірив, що вона готова щиро покаятися.

– Ах, mon p?re, мені так соромно! Але що я могла поробити? Ця чарівна жінка така люб'язна. Я хочу сказати, я навіть не розуміла, що до чого, спохопилася, коли вже було пізно. Але ж якщо хто й повинен відмовитися від шоколаду... Мої стегна за останні два роки розтовстіли до неподобства, хоч лягай і помирай...

– Дві молитви Богородиці. – Господи, що за жінка! Її повні обожнювання очі буквально пожирають мене через ґрати.

– Звичайно, mon p?re, – розчаровано тягне вона, нібито скривджена моїм різким тоном.

– І пам'ятайте, чому ми дотримуємося Великого посту. Не для того, щоб потішити власне марнославство або справити враження на друзів. І не заради підтримки фізичної форми, щоб похизуватися влітку в дорогому модному одязі, – я навмисно твердий, бо так вона хоче.

– Так, ви маєте рацію, я марнолюбна, – вона схлипує, куточком батистової хустки промокає сльозинку. – Марнолюбна, дурна жінка.

– Пам'ятайте Спасителя нашого. Його жертву. Його скромність.

У ніс мені б'є запах її парфумів, якийсь квітковий аромат, занадто насичений для такого малесенького темного закутка. Може, вона намагається ввести мене в спокусу? Якщо це так, даремно: мене не дістанеш.

– Чотири молитви Богородиці.

У мені говорить розпач. Він підточує душу, роз'їдає її клітинка за клітинкою, як летючий пил і пісок руйнують храм, роками осідаючи на його каменях. Він підриває в мені рішучість, отрує радість, убиває віру. Я хотів би вести їх через випробування, через терни земного шляху. Але з ким я маю справу? Щодень переді мною проходить млява процесія брехунів, шахраїв, ненажер, знехтуваних людей, що займаються самообманом. Уся боротьба добра зі злом зведена до товстої жінки, що нищить себе жалюгідними сумнівами перед крамницею, де торгують шоколадом: «Можна? Або

не можна?» Диявол боягузливий; він не показує свого обличчя. Він не має тіла, розпилений на мільйони часточок, підступними червоточинами, які проникають в кров і душу. Ми з тобою, mon p?re, народилися занадто пізно. Я б краще жив у суворому добродішному світі епохи Старого Заповіту. Тоді все було просто й ясно. Сатана у плоті ходив серед нас. Ми ухвалювали важкі рішення, жертвували нашими дітьми в ім'я Добродішця. Ми любили Бога, але ще більше боялися Його.

Не думай, начебто я звинувачую Віану Роше. Насправді їй взагалі немає місця в моїх думках. Вона – лише один із проявів зла, проти яких я повинен боротися день у день. Але як подумаю про цю крамницю з ошатним навісом, що закликає до надмірності, що відвертає від віри... Зустрічаючи в церкві парафіян, я краєм ока ловлю рух за його вітриною. Спробуй мене. Скуштуй. Спожуй. У хвилини затишку між виконанням псалмів я чую гудок фургона, що зупиняється перед шоколаднею. Читаючи проповідь – проповідь, mon p?re! – я замовкаю на півслові, тому що чую шурхіт фантиків...

Сьогодні вранці моя проповідь була суворішою, ніж звичайно, хоча людей прийшло мало. Нічого, завтра я їх покараю. Завтра, у неділю, коли всі крамниці зачинені.

6

15 лютого. Субота

Заняття у школі сьогодні закінчилися рано. До дванадцятої вулицю заповнили ковбої й індіанці в яскравих куртках і джинсах, у кожного портфель або ранець. Старші нишком димлять цигарками. Проходячи повз мою крамницю, і маленькі, й дорослі кидають поверх піднятих комірців безтурботно-цікаві погляди на вітрину. Мою увагу привертає хлопчик у сірому пальті й береті. Він підтягнутий, зібраний; шкільний ранець ідеально рівно сидить на його дитячих плічках. Він іде сам. Біля «Небесного мигдалю» він сповільнює крок, розглядаючи вітрину, але світло від скла відбивається так, що мені не вдається розглянути його обличчя. Поруч зупиняються четверо діточок віку Анука, і він квапливо відходить. До вітрини на кілька секунд притискаються два носи, потім усі четверо збираються до купи й починають вивертати кишені, підраховуючи ресурси. Ще хвилину вирішують, кого послати до крамниці. Я роблю вигляд, що зайнята за прилавком.

– Мадам? – на мене підозріливо витріщається маленьке замурзане личко. Я одразу впізнала Вовка з карнавальної ходи.

– Гадаю, ти хотів би купити карамель з арахісом, – кажу я серйозно, тому що покупка цукерок – справа серйозна. – Гарний вибір. Легко розділити між друзями, у кишенях не тане, і коштує от такий великий набір, – я показую руками, – усього лише п'ять франків. Вірно?

Замість посмішки хлопчик кивнув у відповідь, як ділова людина діловій людині. Його монетка тепла й трохи липка. Він обережно бере з прилавка пакетик і заявляє поважно:

– Мені подобається ваш маленький пряниковий будиночок. Той, що у вітрині. – Його трое друзів несміливо закивали від входу, де вони стоять, тулячись одне до одного для хоробрості. – Крутий будиночок. – Жаргонне слівце він вимовив смачно, з викликом, начебто пихнув захованою в рукаві цигаркою.

- Дуже крутий, - посміхнулася я. - Якщо хочеш, приходь сюди зі своїми друзями, коли я заберу будинок з вітрини. Допоможете мені його з'істи.

Він витріщив очі.

- Круто!

- Супер!

- А коли?

Я знизую плечима.

- Я скажу Анук, вона вам передасть. Анук - моя дочка.

- Ми знаємо. Ми її бачили. Вона не ходить до школи, - остання фраза вимовлена із заздрістю.

- У понеділок піде. Шкода тільки, що в неї тут поки ще немає друзів, тому я дозволила їй запросити хлопців. Щоб разом зі мною прикрашати вітрину.

Зачовгали підшви, липкі долоньки, відштовхуючи одна одну, потягнулися догори.

- Ми можемо...

- Я можу...

- Я - Жанно...

- Клодін...

- Люсі...

Я подарувала кожному по цукровій мишці й відіслала геть. Вони розсіялися по площі, немов пушинки кульбаби за вітром. Я дивилася їм услід. На їхніх спинах, які за мить стрімко сховалися за поворотом, танцювали різнобарвні проміння сонця - червоно-помаранчево-зелено-блакитні. Вони зникли. Я помітила в тіні арки на площі Св. Ієроніма священника Франсіса Рейно. Він спостерігав за дітьми із цікавістю й, як мені здалося, з осудом у погляді. Я здивувалася. Чим він незадоволений? Він не заходив до нас відтоді, як засвідчив свою повагу в перший день нашого перебування в місті, але я багато чула про нього від людей. Гійом говорив про нього з повагою, Нарсіс - з роздратуванням, Кароліна - тим кокетливим тоном пустотливого лукавства, до якого, я підозрюю, вона звичайно вдається, говорячи про будь-якого чоловіка, не старшого п'ятдесяти років. Вони не надто його люблять. Наскільки я розумію, він нетутешній, випускник паризької семінарії. Увесь його життєвий досвід заснований тільки на книжках, він не знає місцевих звичаїв, не знає потреб і клопотів людей. Принаймні так вважає Нарсіс, що ворогує зі священником відтоді, як відмовився відвідувати служби під час обжинок. Він не може терпіти людської дурості, сказав Гійом із глузливим блиском в очах, що ховалися за круглими скельцями окулярів, тобто фактично весь рід людський, оскільки в кожного з нас є свої дурні звички й пристрасті, від яких ми не маємо сил відмовитися. Міркуючи, Гійом з любов'ю пестив голову Чарлі, і пес, начебто погоджуючись із ним, поважно вторив йому коротким уривчастим гавкотом.

- Він засуджує мене за мою міцну прихильність до собаки, - зі смутком скаржиться Гійом. - Як людина тактовна, уголос не висловлює свого обурення, однак вважає, що я поведжуся неналежно. У моєму віці... - Гійом,

поки не вийшов на пенсію, обіймав посаду директора місцевої школи, де тепер працювало всього двоє вчителів, оскільки чисельність учнів неухильно скорочувалася; проте багато жителів старшого віку дотепер називали його maitre d'cole.[6 - Шкільний учитель (фр.).] Дивлячись, як він ласкаво чеше Чарлі за вухами, я відчувала, що його гризе сум, зачаєна скорбота. Я помітила це ще під час карнавальної ходи, начебто він у чомусь звинувачував себе.

- Людина у будь-якому віці має право вибирати друзів за власним розсудом, - палко перебиваю його я. - Можливо, monsieur le cur? не завадило б і самому повчитися у Чарлі.

Знову та сама добра смутна півусмішка.

- Monsieur le cur? старається, як може, - м'яко говорить він. - Не треба вимагати від нього більшого.

Я промовчала. Щедрі люди щедрі у всьому. Цю нехитру істину швидко осягаєш, коли займаєшся моїм ремеслом. Гійом покинув «Небесний мигдаль» з невеликим пакетиком вафель у шоколаді в кишені. Перед тим як завернути за ріг, на вулицю Вільних Громадян, він нахилився й похачував однією штучкою Чарлі, погладивши його по спині. Пес радісно загавкав, закрутив куцим хвостом. Як я вже сказала, деякі люди зовсім нерозважливі у своїй щедрості.

Містечко мені вже не здається чужим. Його мешканці теж. Я починаю впізнавати обличчя, імена; намотується клубок перших незначних подій з моєю участю, які поступово зв'язують нас нерозривною ниткою. Ланскне - більш складний організм, ніж спочатку здається прибульцю внаслідок своєї простацької географії: від головної вулиці розходяться, немов пальці на руці, відгалуження - проспект Поетів, вулиця Вільних Громадян, провулок Револуційного Братерства; очевидно, хтось із засновників міста був затятим прихильником Республіки. Площа святого Ієроніма, на якій оселилася я, - місце, де сходяться усі ці "пальці". Тут гордовито здійсмається серед видовжених лип біла церква, тут погожими вечорами старі просто на тротуарах грають у кулі. За площею в низині лежить район під назвою Маро,[7 - Від les marauds (фр.) - зневажені.] - переплетення вузьких вуличок, скупчення глухих похилих дерев'яно-цегельних домівок, що задкують убік Тану нерівною бруківкою. Це - нетрі Ланскне. Вони підступають до самого болота. Деякі будинки споруджено просто у річці, вони стоять на дерев'яних платформах, що гниють. Десятки інших тісняться уздовж кам'яної набережної; довгі шупальця сирого смороду тягнуться від стоячої води до їхніх маленьких віконць під самими дахами. У місті на зразок Ажена такий-от вигадливий, непоказний Маро став би місцем прощі туристів. Але в Ланскне немає туристів. Мешканці Маро - сміттярі, що живуть з того, що їм вдається витягти з ріки. Тут майже всі будинки без догляду, занедбані; з їхніх стін, що осідають, стирчить гілля старих дерев.

У обід я на дві години зачинила свою крамничку, і разом з Анук ми вирушили до ріки. Біля самої води борсалися в зеленій грязюці двоє худих дітлахів. Тут навіть у лютому стояв соковитий солодкуватий сморід гнилизни й нечистот. День видався холодний, але сонячний. Анук, у червоному вовняному пальті й шапці, гасала по камінні, голосно розмовляючи з Пантуфлем, що стрибав за нею слідком. Я вже настільки звикла до Пантуфля, - як, утім, і до інших казкових бродяжок, що мчать за нею незримими тінями, - що часом мені здається, ніби бачу його насправді - дивну істоту із сірими вусами й мудрими очима. У такі хвилини світ зненацька розквітає, немов переживаючи чарівну метаморфозу, і я перетворююся на Анук - дивлюся на все її очима, ходжу там, де ходить вона. У такі хвилини я почуваю, що можу померти від любові до неї, моєї

маленької блукачки. Мое серце розбухає, мало не лускає, і я, щоб і справді не вмерти від надміру почуттів, теж переходжу на швидкий біг. Мій червоний плащ-накидка майорить за плечима, немов крила, волосся струменіє за спиною, як хвіст комети у кострубатому синьому небі.

Дорогу мені перебігає чорний кіт. Я зупиняюся й починаю кружляти навколо нього проти годинникової стрілки, співуче примовляючи:

- Ou va-ti-i, mistigri?

Passe sansfaire de mal id.[8 - Кицю, кицю, ти куди? Зла мені ти не роби (фр.).]

Анук підспівує мені, кіт, муркочучи, валиться в пилюку і перевертається на спину, вимагаючи, щоб його погладили. Я нахиляюся до нього й помічаю шуплу бабусю, що із цікавістю спостерігає за мною з-за рогу будинку. Чорна спідниця, чорний плащ, заплетене в косу сиве волосся, згорнуте в акуратний складний вузол, очі уважні й чорні, як у пташки. Я киваю їй.

- Ти - господарка chocolaterie,[9 - Кондитерська, де продають вироби з шоколаду (фр.)] - каже вона. Незважаючи на вік - за моєю оцінкою, їй років вісімдесят, якщо не більше - голос у неї дзвінкий; у ньому виразно чуються різкі інтонації, властиві уродженцям півдня.

- Так, справді, - відповіла я й назвала своє ім'я.

- Арманда Вуазен, - назвалася бабуся. - Я живу он там, - вона кивком показала на один з будиночків біля ріки - охайніший, ніж інші, зі свіжою побілкою й червоною геранню в горщиках за вікнами. Потім посміхнулася, від чого їй рожеве, як у ляльки, личко, зібралося в мільйони зморщечок, і сказала: - Бачила твою крамничку. Симпатична. Це ти молодець, постаралася. Тільки вона не для нас, місцевих. Надто помітна, - у її тоні не було несхвалення - тільки майже непомітна іронічна приреченість. - Я чула, наш m'sieur le cure уже ополчився проти тебе, - уїдливо додала вона. - Побитися об заклад готова, він уважає, що шоколадні не личить стояти на його площі. - Вона знову кинула на мене трайливий, глузливий погляд. - Йому відомо, що ти відьма?

Відьма, відьма. Це неправильне визначення, але я зрозуміла, що вона має на увазі.

- Чому ви так вирішили?

- О, це ж очевидно. Може, я й сама така. - Вона розреготалася, і сміх її пролунав, як какофонія скажених скрипок. - M'sieur le cure не вірить у чудеса, - сказала вона. - Щиро кажучи, я підозрюю, що він і в Бога не вірить. - Її голос повнівся поблажливим презирством. - Хоч і має диплом богослова, а йому ще вчитися й вчитися. І моїй дурній доньці теж. У інститутах жити не вчать, вірно?

Я з нею погодилася й запитала, чи знаю я її доньку.

- Думаю, так. Каро Клермон. Безмозке дівчисько, дурніше не знайти у всьому Ланскне. Все говорить, говорить, говорить - і хоч би слово розумне сказала, - побачивши, що я посміхаюся, вона весело кивнула. - Не турбуйся, любонько, мене в моєму віці вже нічим не образиш. А вона уся в батька. Велике розчарування. - Бабуся глузливо подивилася на мене. - Тут зовсім нема де розважитися. Особливо коли ти стара, як я. - Вона помовчала, пильно дивлячись на мене. - Але, думаю, ми з тобою все-таки знайдемо, чим потішитися. - Тут її голова торкнулася моєї, і мене немов обдало свіжим подихом. Я намагалася вловити її думки, намагалася

зрозуміти, чи не знущається вона з мене, але відчувала лише її доброту й веселий настрій.

– Я просто торгую шоколадом, – з посмішкою сказала я.

Арманда Вуазен глузливо пирхнула.

– То ти, я бачу, і справді вирішила, начебто я тільки вчора на світ народилася.

– Знаєте, мадам Вуазен...

– Клич мене Армандою, – чорні очі заіскрилися сміхом. – Так я почуваю себе молодшою.

– Добре. Тільки я й справді не розумію...

– Я знаю, яким вітром тебе занесло, – хитренько заявила вона. – Одразу відчула. Ти прийшла з карнавалом. У Маро повно бурлак, що подорожують із карнавалом: цигани, іспанці, мандрівні ремісники, вихідці з Алжиру, інший набрид. Колись я вже знала вас – тебе й твоє дитя. Як тепер ви себе називаєте?

– Віана Роше, – посміхнулася я. – А це – Анук.

– Анук, – лагідно повторила Арманда. – А твій сіренький дружок – зір у мене тепер не такий гострий, як колись – хто він? Кіт? Білченя?

Анук хитнула кучерявою голівкою й радісно, з полегшенням в голосі, пояснила:

– Це кролик. І звати його Пантуфль.

– Ах, кролик. Ну звичайно ж... – Арманда лукаво підморгнула мені. – Бачиш, я знаю, яким вітром вас занесло. Я й сама кілька разів відчувала на собі його подих. Може, я й стара, але обдурити мене нікому не вдасться. Нікому.

Я кивнула:

– Може, ви й маєте рацію. Приходьте колись до «Мигдалю». Я знаю, хто які ласощі любить. І вас почастую вашими улюбленими. Подарую вам найбільшу коробку.

Арманда засміялася.

– Шоколад мені не можна. Каро й цей лікар-нетяма забороняють. Як, утім, і все інше, що мені до вподоби, – іронічно додала вона. – Спочатку заборонили курити, потім пити, тепер це... Бог знає, напевно, ще треба було б перестати дихати, тоді, мабуть, буду жити вічно, – вона зареготала, але якось втомлено, і схопилася за груди. Мені стало моторошно: я чомусь одразу згадала Жозефіну Мускат. – Я їх не звинувачую, – провадила далі Арманда. – Вони так живуть. Намагаються захиститися від усього. Від життя. Від смерті.

Вона посміхнулася, й обличчям, незважаючи на зморшки, раптом стала схожа на пустотливого паливоду.

– Мабуть, я зайду до тебе, в будь-якому разі, – сказала вона. – Хоча б для того, щоб дошкулити кюре.

Вона зникла за рогом свого біленого будинку, а я замислилася над її останньою фразою. Анук трохи подалі від мене шпурляла каміння на берег, що оголився біля самої крайки води.

Кюре. Здається, я тільки й чую про нього. І я стала думати про Франсіса Рейно.

Так уже трапляється, що в маленьких містечках на кшталт Ланскне тон усьому суспільству найчастіше задає одна людина – шкільний учитель, власник кав'ярні або священик. Ця людина – серцевина механізму, котрий обертає хід життя. Як пружина в годиннику, що рухає коліщата, які крутять інші коліщата, змушують стукати молоточки й переміщують стрілки. Якщо пружина зіскочить або зламається, годинник зупиняється. Ланскне – як зламаний годинник: стрілки незмінно показують за хвилину північ, коліщата й зубчики вхолосту обертаються по нікчемному циферблату. Постав на церковному годиннику неправильний час, якщо хочеш обдурити диявола, говорила моя мама. Але в цьому випадку, я підозрювала, диявола не вдалося ошукати.

На жодну хвилину.

7

16 лютого. Неділя

Моя мати була відьмою. Принаймні вона називала себе відьмою, а частенько й широко в це вірила, так що я їй досі не знаю, прикидалася вона або чаклувала по-справжньому. Арманда Вуазен чимсь нагадувала її: блискучі звабливі очі, довге волосся, колись, мабуть, чорно-синє з блиском, мрійливість поруч із цинізмом. Від матері я навчилася усього того, що сформувало мене як особистість. Навчилася мистецтва обертати поразки в успіх, витягати виделкою пальці, щоб відвернути лихо, шити саше, варити зілля, вірити у те, що зустріч із павуком до півночі приносить удачу, пілля – нещастя... Але головне, вона передала мені свою любов до зміни місць, циганську непосидючість, яка змушувала нас блукати по всій Європі й за її межами: рік у Будапешті, стільки ж у Празі, півроку в Римі, чотири роки – в Афінах, потім через Альпи в Монако й уздовж узбережжя – Канни, Марсель, Барселона... До вісімнадцяти років я й сама забула, у скількох містах ми жили й скількома мовами говорили. На життя ми теж заробляли по-всякому: наймалися офіціантками, перекладачками, ремонтували машини. Іноді втікали з дешевих готелів, у яких зупинялися на одну ніч, через вікно, не оплативши рахунок. Їздили на поїздах без квитків, підробляли без дозволу на роботу, нелегально перетинали кордони. Нас депортували немислиму кількість разів. Матір двічі заарештовували, але відпускали, не висунувши жодних звинувачень. І імена ми міняли, підлаштовуючи їх до традицій того або іншого регіону, у якому осідали: Янна, Жанна, Джоанн, Джованна, Ганна, Аннушка... Гнані вітром, ми, немов злочинці, постійно були переслідуваними, переводячи громіздкий життєвий багаж у франки, фунти, крони, долари...

Не думайте, що я страждала; життя в ті роки я сприймала як чудесну пригоду. Нам з матір'ю добре було вдвох. Потреби у батькові я ніколи не відчувала. У мене було багато друзів. І все-таки, мабуть, ця хаотичність – вічні блукання, необхідність постійно заощаджувати – часом її пригнічувала. Проте ми і далі міряли дороги, рік за роком тільки збільшуючи темп, – затримувалися в одному місці на місяць, у крайньому випадку на два, а потім знову вирушали в дорогу, немов вигнанці, що

поспішають за останніми променями сонця. Не одразу, лише через кілька років, зрозуміла я, що тікали ми від смерті.

Їй було сорок. Вона помирала від раку. Мені вона зізналася, що про хворобу знає давно, але останнім часом... Ні, до лікарні вона не ляже. Жодних лікарень, зрозуміло? Їй залишилося жити лічені роки, може, місяці, а вона ще так хоче подивитися Америку: Нью-Йорк, флоридський Еверглейдз[10 – Еверглейдз – національний парк у штаті Флорида, об'єкт Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, де збереглися рідкісні види тварин і рослин.]... Ми тепер майже кожен день проводили в дорозі. Мати ночами, думаючи, що я сплю, ворожила на картах. У Лісабоні ми сіли на пароплав – найнялися робітницями на кухню. Звільнялися о другій-третій ночі, піднімалися зі світанком. І кожної ночі – карти. Засмальцовані від часу й постійного дотику пальців. Розкладаючи колоду на ліжку перед собою, вона тихо бубоніла собі під ніс позначення карт, що випадали їй на долю, з кожним днем усе глибше поринаючи в безодню плутаного марення, яке врешті-решт повністю заволоділо її свідомістю. Винова[11 – Народна назва карти пік, символ якої нагадує виноградне листя. (Прим. ред.)] десятка, смерть. Винова трійка, смерть. Винова двійка, смерть. Колісниця. Смерть.

Колісницею виявилось нью-йоркське таксі, що збило її якимось літнього вечора, коли ми закуповували продукти на велелюдних вуличках китайського кварталу. Але краще вже загинути під колесами, ніж померати болісною смертю від раку.

За дев'ять місяців народилася моя дочка. Я назвала її на честь себе й матері. Вирішила, що для моєї дитини це найкраще ім'я. Її батько навіть не підозрював про її існування, та я й сама точно не знаю, від кого зачала, оскільки на зорі моєї молодості в мене було багато випадкових коханців. Але це не мало значення. Можна було б очистити яблуко й, кинувши шкірку через плече, з'ясувати ініціали батька моєї дочки, але мене це ніколи не цікавило. Зайвий баласт тільки гальмував би нас.

І все-таки... Хіба вітри не ослабнули, не стали віяти рідше, з тих пір як я поїхала з Нью-Йорку? Хіба не відчуваю я щемливу тугу, щось ніби жаль, щоразу, коли ми знову зриваємося з місця? Мабуть, відчуваю. Двадцять п'ять років блукань, і ось той механізм, що живе в моїх грудях, почав зношуватися, я втрачаю колишній ентузіазм, так само, як мати розгубила свій в останні роки життя. Іноді я ловлю себе на тому, що дивлюся на сонце й намагаюся уявити, як би я спостерігала його схід над одним і тим самим обрієм протягом п'яти – або десяти, двадцяти – років. При цій думці я відчуваю дивне запаморочення, мене охоплюють страх і туга. А Анук, моя маленька бродяжка? Тепер, коли я сама мати, наше життя, повне ризикованих пригод, бачиться мені трохи в іншому світлі. Я згадую себе в дитинстві – смагляву дівчинку з довгим розпатланим волоссям, в обносках, придбаних у крамницях для бідних, із суворим досвідом, що досягає такі науки, як математика й географія, – скільки хліба дадуть на два франки? Як далеко можна заїхати потягом, заплативши за квиток п'ятдесят марок? – і розумію, що не хочу для неї такої долі. Може, тому останні п'ять років ми не залишаємо Франції. Уперше в житті в мене з'явився рахунок у банку. З'явилася власна справа.

Моя мати не була б мною задоволена. Але, напевно, і позаздрила б. Відмовся від себе, якщо можеш, сказала б вона мені. Забудь, хто ти є насправді. Не згадуй, поки вистачить сил. Але одного разу, моя дівчинко, одного разу ти все-таки не витримаєш. Повір мені.

Сьогодні я відчинила шоколадню у звичайний час. Але тільки до обіду – другу половину дня я проведу з Ануком, – вранці у церкві служба, на площі будуть люди. Знову встановилася властива для лютого брудна сумовита погода: мрячить холодний дрібний дощ, він вже пофарбував бруківки й небо

в колір старого олов'яного посуду. Анук за прилавком читає книжку з дитячими віршиками, стежачи за дверима замість мене, поки я готую на кухні партію мендіанів – «злиднів», які називаються так тому, що колись давно ними торгували на вулицях бідняки й цигани. Це мої улюблені ласощі – кружечки із чорного, молочного або білого шоколаду, прикрашені зверху тертою лимонною цедрою, мигдалем і пухкими ягодами родзинок сорту «малага». Анук любить мендіани з білою основою, а я віддаю перевагу чорним, із шоколадної глазурі, звареної з кращого порошку какао, у складі його цілих сімдесят відсотків... Із присмаком приємної гіркоти невідомих жарких тропіків. Моя мати й про це висловилася б презирливо. І все-таки я і далі вершу свої чари.

За ті два дні, що минули з п'ятниці, я придбала й поставила біля прилавка високі табурети, і тепер інтер'єр «Мигдалю» трохи нагадує атмосферу дешевих кав'ярень, до яких ми частенько навідувалися в Нью-Йорку. Червоні шкіряні сидіння, хромовані ніжки, яскраві світло-жовті стіни, з кутка весело підморгує старе жовтогаряче крісло Пуату. Ліворуч – меню. Анук сама написала й розфарбувала його в жовтогарячі й червоні кольори:

ГАРЯЧИЙ ШОКОЛАД – 5 франків.

ШОКОЛАДНИЙ ПИРІГ – 10 франків (шматок).

Пиріг я спекла ввечері, гарячий шоколад у казанку чекає на першого відвідувача на полиці в печі. Таке ж саме меню я повісила у вітрині, – щоб його можна було бачити з вулиці. Я чекаю.

Служба в церкві почалася й скінчилася. Я дивлюся на парафіян, що сумно плентаються під холодною мрячкою. Двері до шоколадні відчинені, на вулицю струменіє теплий запах ароматної випічки. Окремі перехожі кидають тужливі погляди у бік моєї крамнички, але одразу нишком озираються на церкву, знизують плечима, кривлять губи – чи то ухвалюючи непросте для себе рішення, чи то просто роздратовано, і поспішають повз, сутулячи на вітрі понурі опущені плечі, начебто вхід до шоколадні їм перепиняє янгол із вогненным мечем.

Час, кажу я собі. На все потрібний час.

І все-таки нетерпіння, майже гнів роздирає мене. Що трапилося з цими людьми? Чому вони не заходять? Годинник бив десяту, одинадцяту. Я бачу, як люди зникають у дверях пекарні на протилежному боці площі й за кілька хвилин знову з'являються на вулиці з батонами хліба під пахвами. Дощ припинився, але небо, як і раніше, сіре. Пів на дванадцяту. Останні кілька людей, що затрималися на площі, розходяться по домівках готувати недільний обід. Хлопчик із собачкою огинає ріг церкви, старанно ухиляючись від крапель води, що стікає з жолобів. Він проходить повз крамничку, ледве удостоївши поглядом вітрину.

Хай їм грець. А я вже повірила, що починаю приживатися тут. Чому вони не заходять? Осліпли, чи що? Або, може, носи в них заклало? Як ще їх запросити?

Анук, яка завжди тонко відчуває мій настрій, обіймає мене.

– Не плач, маман.

Я не плачу. Я ніколи не плачу. Її волосся лоскоче мое обличчя, і в мене зненацька темніє в очах від страху, що одного разу я раптом можу втратити її.

- Ти не винна. Ми ж старалися. Усе зробили як слід.

Цілком слушно. Ми все взяли до уваги. Навіть червоні стрічки на дверях й саше з ароматами кедрів й лаванди, які відвертають зло. Я цілую її в чоло. На моєму обличчі волога. Щось – мабуть, гіркувато-солодкі випари шоколаду – палить мені очі.

- Усе чудово, chérie..[12 – Люба, мила (фр.).] Нехай живуть як знають, нас це не обходить. Давай краще поласуємо.

Ми налили собі по чашці шоколаду й за прикладом завсідників нью-йоркських барів залізли на табурети біля прилавка. Анук п'є шоколад зі збитими вершками й шоколадною стружкою, я – гарячий, чорний, міцніший, ніж навіть еспreso. З наших чашок піднімається ароматний димок, ми з насолодою приплющуємо очі й бачимо, як вони заходять – по двоє, по троє, по десять людей одразу. Посміхаючись, вони розсідаються поруч із нами, вираз суворої безпристрасності стирається з їхніх облич, вони світяться гостинністю й радістю. Я стрепенулася, розплющила очі. Анук стоїть біля дверей. На мить мені здалося, начебто я бачу Пантуфля в неї на плечі, він ворухить вусами. Світло в неї за спиною немов пом'якшало, потеплішало. Сяє спокусливо, манить.

Я зіскочила з табурета.

- Не треба, прошу тебе.

Вона загадково дивиться на мене.

- Я лише намагаюся допомогти...

- Прошу тебе.

З непохитною впевненістю вона витримала мій погляд. Ми обидві у владі чарів, що огортають нас золотавим серпанком. Це ж так просто, легше легкого, промовляють її очі, і я бачу, як невидимі пальці, немов беззвучні голоси, закликають відвідувачів...

- Не можна. Так не годиться, – намагаюся пояснити я їй. Ми порушуємо місцеві традиції. Ставимо себе поза суспільством. Нам не варто виділятися, якщо хочемо залишитися тут. Пантуфль – розпливчастий вусатий силует на тлі золотавих тіней – з німим благанням волає до мене. Я замружуюся, щоб сховатися від нього, а коли знову розплющую очі, його вже немає.

- Нічого страшного не відбувається, – твердо кажу я Анук. – У нас усе буде добре. Почекаємо ще трохи. Час у нас є.

І нарешті, о пів на першу, наше терпіння винагороджується першим відвідувачем. Анук перша помітила його – татан! – але я вже на ногах. Це Рейно. Одна долоня затуляє голову від крапель, що падають із навісу, друга нерішуче береться за дверну ручку. Його бліде обличчя дихає спокоєм, однак в очах щось мерехтить – таємне задоволення. Я здогадуюся, що він прийшов не за солодощами. Дзенькнув дзвіночок. Він переступив поріг, але до прилавка не йде. Залишився стояти у дверях. Під поривами вітру поли його сутани влетіли до крамнички, немов крила чорного птаха.

- Месьє? – Він з підозрою дивиться на червоні стрічки. – Чим можу служити? Повірте, я знаю, що вам потрібно, – добродушно-жартівливим тоном я за звичкою кидаю стандартні фрази, з яких звичайно починаю розмову з покупцями, але цього разу я брешу. Мені невідомі смаки цієї людини. Він

для мене – загадка, темний людиноподібний пролом у повітрі. Я не знаходжу з ним спільної мови, моя посмішка розбивається об нього, як хвиля об камінь. Він зміряв мене презирливим поглядом.

– Сумніваюся, – каже він тихо, вкрадливо, як і личить священикові, але в його голосі я чую ворожість. Мені одразу згадалися слова Арманди Буазен: «Я чула, наш m'sieur le cure уже ополчився проти тебе». Цікаво, чому? Інстинктивна недовіра до безбожників? Або, може, щось іще? Потай під прилавком я склала вилами пальці, захищаючись від нього.

– Узагалі-то я не очікував, що ви будете працювати сьогодні. – Тепер, коли він думає, що розгадав нас, упевненіший в собі. Його витягнуті в посмішці щільно стулені губи з молочною білістю по краях, тонкі, як бритва, нагадують мені устрицю.

– Ви маєте на увазі – у неділю? – уточнюю я, зображуючи безневинну простодушність. – Я сподівалася перехопити ваших парафіян, коли вони юрбою повалять із церкви.

Він не відреагував на мою маленьку дошкульність.

– У першу неділю Великого посту? – Він здивований, але за його подивом криється презирство. – Я б на це не розраховував. Мешканці Ланскне – прості люди, мадам Роше. Благочестиві, – м'яко, ввічливо наголошує він.

– Я – мадемуазель Роше, – малесенька перемога, але цього досить, щоб збити з нього пиху. Його погляд метнувся до Анук. Вона все ще сидить за прилавком з високим келихом шоколаду в одній руці, рот у шоколадній піні. Начебто вжалена кропивою, я раптом знову відчула сліпий жаж, запанікувала від страху, що можу втратити її. Але хто посміє відібрати в мене дочку? У душі наростає гнів, але я відмахнулася від страхітливої думки. Може, цей? Нехай тільки спробує.

– Зрозуміло. – Він незворушний. – Вибачте, мадемуазель Роше.

Я мило посміхнулася, здогадуючись, що ще нижче впала в його очак, але з протиріччя далі пестувала його обурення. Щоб приховати страх, говорю на тон вище, з вульгарними нотками в голосі.

– Ви навіть не уявляєте, яка я щаслива, що зустріла в цьому сільському краї розуміючу людину, – посміхнулася я йому сліпучою чарівливою посмішкою. – Бачите, у великому місті, де ми жили, до нас нікому не було діла. Але тут... – Вигляд у мене пригноблений, але анітрохи не винуватий. – Таке чудесне містечко, і люди такі милі, такі самобутні... Але ж це не Париж, правда?

Рейно погоджується – з ледь вловимим глузуванням у голосі.

– На мій погляд, абсолютно слушна думка, усі так думають про відносно маленькі містечка, – промовляю далі я. – Тут кожному є до тебе діло. Думаю, це від нестачі розваг, – з люб'язною посмішкою поясню я. – Усього лише три крамнички й церква. Я хочу сказати... – Тут я засміялася. – Утім, що я вам розповідаю? Ви краще за мене все знаєте.

Рейно кивнув із серйозним виглядом.

– У такому разі поясніть мені, будь ласка, мадемуазель...

– О, називайте мене просто Віана, – вставляю я.

– ...чому ви вирішили перебратися до Ланскне? – Його елементарний тон пронизаний ворожістю, тонкі губи ще більше нагадують зачинену устрицю. – Як ви слушно зазначили, це не Париж. – Він поглядом дає мені зрозуміти, що Ланскне у будь-якому сенсі, безумовно, кращий за столицю. – Чи не здається вам, що така стильна, – витонченою рукою він із удаваною байдужістю махнув перед собою, маючи на увазі інтер'єр шоколадні, – спеціалізована крамничка користувалася би більшим успіхом – й була би більш доречною – у великому місті? Певен, у Тулузі й навіть в Ажені... – Тепер я розумію, чому ніхто з жителів не наважився зайти до нас сьогодні. Слово «доречно» обдає крижаним холодом, як прокльон пророка.

Я знову під прилавком викинула пальці вилами в його бік – з люттю. Рейно, начебто вжалений, ляснув себе по шиї.

– По-вашому, задоволення – це привілей великих міст? – розлютилася я. – Кожному необхідно іноді розслабитися, потішити себе розкішшю.

Рейно промовчав. Очевидно, не погодився зі мною. Я йому так прямо це й заявила.

– Сподіваюся, сьогодні вранці у церкві ви проповідували строго протилежні принципи? – Не дочекавшись від нього відповіді, я додала: – І все-таки я переконана: у цьому місті вистачить місця для нас обох. У нас в обох вільні підприємства, чи не так? – По його обличчю бачу: він зрозумів, що я кинула йому виклик. Якусь мить я дивлюся йому в очі – з нахабною, злісною посмішкою. Рейно відсахнувся, начебто я плюнула йому в пику.

Він вимовив тихо:

– Зрозуміло.

Подібний тип людей мені добре знайомий. Ми з мамою вдосталь надивилися на них за роки мандрів по Європі. Ті ж люб'язні посмішки, презирство, байдужість. Дрібна монета, що випала з пухкої руки жінки біля стін переповненого Реймського собору; молоді черниці, які з осудом дивилися на маленьку Віану з голими колінами, що кинулася підбирати її на курній підлозі. Чоловік у чорній одежі, який гнівно, гаряче переконує в чомусь мою матір; вона вискочила із церкви бліда як полотно, до болю стискаючи мою руку... Пізніше я довідалася, що вона намагалася йому сповідатися. Що надихнуло її на цей крок? Можливо, самотність; потреба висловитися, звіритися комусь, але не коханцеві. Людині, що закликає до відвертості. Але невже вона сліпа! Його обличчя, що тепер уже аж ніяк не закликала до відвертості, суцільна гримаса гніву й обурення. Це гріх, смертний гріх... Їй слід залишити дитину на піклування добрих людей. Якщо вона любить свою маленьку – як її кличуть? Ганна? – якщо вона любить її, то повинна – зобов'язана – піти на цю жертву. Він знає монастир, де про неї можуть подбати. Він знає... Він схопив її за руку, стиснув пальці. Хіба вона не любить своє дитя? Хіба не мріє про порятунок? Невже не любить? Невже вона не бажає порятунку для неї?

У ту ніч мати плакала, заколисуючи мене на руках. А вранці ми покинули Реймс, потай, озираючись навкруги, – гірше, ніж злодії. Мати міцно притискала мене до себе, немов украдений скарб, а очі в неї були збуджені, погляд як у зацькованого звіра.

Я зрозуміла, що він майже умовив її відректися від мене. Після вона часто запитувала, чи щаслива я з нею, чи не страждаю від відсутності друзів, власного дому... Та ні, ні, раз по раз відповідала я, цілуючи й переконуючи її, що я не шкодую ні про що, ні про що, однак отруйне насіння вже пустило коріння. Багато років бігали ми від священника, від Чорного чоловіка, і, коли його обличчя несподівано спливало в картах, – а це

траплялося час від часу, – ми знову рушали у мандри, намагаючись сховатися від чорної безодні, яку він породив у її серці.

І от він знову тут, коли я вже думала, що ми нарешті знайшли своє місце під сонцем. Стоїть у дверях, немов янгол біля воріт.

Що ж, цього разу, заприсяглася собі, я не втечу. Що б він не робив. Як би не налаштовував проти мене людей. Обличчя його, немов сорочка карти, що віщує зло, – безпристрасне, категоричне. Ясно, що ми оголосили одне одному війну, хоч уголос ці слова так і не пролунали.

– Дуже добре, що ми знайшли спільну мову, – кажу я голосно і холодно.

– Згоден.

У його очах мерехтить вогник, якого я раніше не помічала. Я насторожуюся. Он воно що. Він задоволений, радіє, що ми зіткнулися з ним. Певен, що він застрахований від поразки, ні на мить не припускає, що може раптом програти.

Він повертається, збираючись піти. Спину тримає прямо, тільки ледь помітно киває на прощання. Ні єдиного зайвого жесту. Увічливе презирство. Колюча отруйна зброя праведника.

– M'sieur le cure! – Він на мить обертається, і я вкладаю йому в долоні прикрашений стрічками пакетик. – Це вам. За рахунок закладу, – посмішкою даю зрозуміти, що не прийму відмови, він ніяково бере подарунок. – Дуже вам вдячна.

Він насупився, немов досадуючи на те, що зробив мені приємність.

– Знаєте, я не дуже люблю...

– Дурниці, – жваво перебиваю я безапеляційним тоном. – Ці вам сподобаються, я просто впевнена. Вони нагадують мені про вас. – Вважаю, він подумки здригнувся, хоча зовні це ніяк не було помітно. Потім, з білим пакетиком у руці, вийшов під сумовиті струмені дощу. Я дивилася йому вслід. Він не побіг в укриття. Покрокував під дощем звичайною своєю розміреною ходю, не безпристрасно, а всім виглядом показуючи, що ця невелика незручність навіть робить йому приємність.

Мені хочеться думати, що він з'їсть цукерки, хоча, скоріш за все, він кому-небудь віддасть мій подарунок. І все-таки я сподіваюся, він зазирне в пакетик... Із цікавості.

Вони нагадують мені про вас.

Дюжина моїх фірмових ласощів. Маленькі цукерки у формі зачинених устриць із начинкою праліне.

Учора було п'ятнадцять покупців. Сьогодні – тридцять чотири. У тому числі Гійом. Він купив пакунок вафель у шоколаді й чашку шоколаду. Чарлі, як завжди, з ним, лежить покійно під табуретом, згорнувшись клубочком. Гійом

час від часу нахиляється й вкладає в його ненаситну, жадібну пащу шматочок коричневого цукру.

Потрібен час, каже мені Гійом, щоб Ланскне прийняв приїжджу людину. Минулої неділі, розповідає він, кюре Рейно виголосив сувору проповідь про помірність, і тому багато хто, побачивши того ранку, що «Небесний мигдаль» відчинився, ніби нічого й не сталося, вирішив, що це – пряма образа церкви. Особливо сильно страждала Кароліна Клермон, яка вчергове сіла на діету. «Це так само обурливо, милі мої, – на весь голос верещала вона, звертаючись до своїх приятельок у церкві, – як і римські оргії часів заходу імперії, а ця жінка зовсім загордилася, заявила до міста, танцюючи, немов цариця Савська, та ще так безсоромно хизується своєю позашлюбною дитиною, начебто... О, шоколад? Нічого особливого, любі мої, і зовсім не варто тих грошей...» У результаті дами дійшли висновку, що «це» – цікаво, що вони мали на увазі? – не протриває довго й за два тижні мене вже не буде в місті. Але число моїх покупців порівняно з минулим днем подвоїлося. Серед них – навіть пара найближчих подружок мадам Клермон. Трохи збентежені, з жадібним блиском в очах, вони повторюють одна одній, що їм просто стало цікаво, тільки й усього, просто захотілося побачити все на власні очі.

Я знаю всі їх улюблені ласощі. Визначаю їх так само вірно, як ворожка по лініях на долоні передбачає долю. Це моя маленька хитрість, професійна таємниця. Мати посміялася б з мене, сказала б, що я марно розтринькую свій талант. Але в мене немає бажання з'ясовувати їхню таємницю. Мені не потрібні їхні секрети й таємні думки. Не потрібні їхні страхи й дяка. Нудний алхімік, сказала б про мене мати з поблажливим презирством. Показує нікчемні фокуси, хоча могла б творити чудеса. Але мені подобаються ці люди. Подобаються їхні дрібні турботи й переживання. Я з легкістю читаю по їхніх очах і вустах: цій, із затаєною гіркотою в рисах, сподобаються мої пікантні апельсинові трубочки; он тій, з милою посмішкою, – абрикосові серденька з м'якою начинкою; дівчина зі скуйовдженим волоссям оцінить належним чином м'якотию мендіани; а ця бадьора весела жінка – бразильський горіх у шоколаді. Для Гійома – вафлі в шоколаді; він їх акуратно з'їсть над блюдцем у своєму охайному холостяцькому будинку. Нарсіс любить трюфелі з подвійним вмістом шоколаду, а це значить, що за його суворою зовнішністю криється добре серце. Кароліна Клермон сьогодні ввечері буде марити про палений ірис і вранці прокинеться голодною й роздратованою. А діти... Шоколадні шишечки, кренделики, пряники із золотавою окантовкою, марципани в гніздечках з гофрованого паперу, арахісові льодяники, шоколадні трона, сухе печиво, набори безформних ласощів у коробочках на півкіло... Я продаю мрії, маленькі задоволення, солодкі нешкідливі спокуси, що скидають сонм святих на купу горішків та нуги...

Хіба це так погано? Кюре Рейно, у всякому разі, не схвалює.

– Тримай, Чарлі. Їж, старий, – голос Гійома незмінно теплішає, коли він звертається до свого вихованця, але стає й незмінно сумним. Пса він купив одразу ж після смерті батька, повідомив він мені. Вісімнадцять років тому. Однак собачий вік коротший за людський, і вони постаріли одночасно.

– Це тут, – показує він мені пухлину під щелепою Чарлі. Вона завбільшки з куряче яйце, випинається, як наріст на дереві. – Увесь час росте. – Він помовчав, почухуючи живіт пса. Той з насолодою потягується, дригаючи лапою. – Ветеринар каже, нічого зробити не можна.

Тепер мені ясно, чому сповнений любові погляд Гійома затьмарений відчуттям провини.

– Старих людей ми ж не присипляємо? – палко доводить він. – Ні, поки в них, – він підшукує потрібні слова, – не згасло бажання жити. Чарлі не страждає. Зовсім ні... – Я киваю, розуміючи, що він лише намагається переконати самого себе. – Ліки вбивають біль.

Поки, – беззвучною луною дзенькає невимовлене слово.

– Я знатиму, коли настане час. – У його добрих очах я бачу жах. – І знатиму, як треба вчинити. Я не злякаюся.

Я мовчки наливаю для нього келих шоколаду й посипаю піну шоколадною пудрою, але Гійом, зайнятий своїм вихованцем, не бачить цього. Чарлі перевертається на спину, ліниво крутить головою.

– M'sieur le cure каже, що у тварин немає душі, – тихо говорить Гійом. – Каже, я повинен позбавити Чарлі страждань.

– Душа є в кожній істоті й у кожній речі, – заперечую я. – Так вважала моя мати. У всього, що існує.

Гійом киває, замкнувшись у колі власного страху й провини.

– Як я буду без нього жити? – запитує він. Його погляд, як і раніше, звернений до собаки, і я розумію, що він забув про мою присутність. – Що я буду робити без тебе? – Я за прилавком стискаю кулака в німій люті. Мені знайоме це відчуття – страх, каяття совісті, невтамована спрага, – добре знайоме. Такий самий вираз я бачила на обличчі матері в ніч після зустрічі з Чорним чоловіком. І слова, вимовлені Гійомом – «Що я буду робити без тебе?» – я теж чула. Їх шепотіла мені мати протягом усієї тієї жакливної ночі. Дивлячись на себе в дзеркало перед сном, уранці, коли я тільки прокидаюся, відчуваю страх, що збільшується, – впевненість, – й усвідомлюю, що моя власна дочка вислизає від мене, що я втрачаю її, втрачу напевно, якщо не знайду заповітного Притулку... І бачу на своєму обличчі такий самий ненависний вираз. Я обійняла Гійома. Незвичний до жіночого дотику, він на мить застиг у напрузі. Потім почав розслабляватися. Я відчуваю, як з нього хвилями вихлюпується пекучий біль невідворотної втрати.

– Віана, – тихо промовляє він. – Віана.

– Це цілком природне почуття, – твердо кажу я йому. – І зрозуміле.

Чарлі з-під табурета гавкає, висловлюючи своє обурення.

Сьогодні ми заробили майже триста франків. Уперше змогли покрити витрати. Я з радістю сповістила про це Анук, коли вона повернулася зі школи. Однак дочка відповіла мені неуважним поглядом. Її завжди жваве личко надзвичайно серйозне, очі – темні, похмурі, як небо перед грозою.

Я запитала в неї, чому вона така пригнічена.

– Через Жанно, – голос у неї безбарвний. – Його мама заборонила йому гратися зі мною.

Я згадала Жанно в костюмі Вовка на карнавальній ході. Худий семирічний хлопчик з кошлатою головою й підозріливим поглядом. Учора ввечері він грав з Анук на площі. Вони з войовничим лементом ганялися одне за одним, поки не стемніло. Його мати, Жолін Дру, одна з двох учительок початкової школи, дружить із Кароліною Клермон.

– Он як? І що ж вона каже? – стримано питаюсь я.

– Що я впливаю на нього погано. – Вона глянула на мене спідлоба. – Тому що ми не ходимо до церкви. Тому що ти відчинила крамницю в неділю.

Ти відчинила.

Я дивлюся на дочку. Мені хочеться обійняти її, але насторожує її неприступний ворожий вигляд.

– А сам Жанно що думає? – якомога спокійніше запитую я.

– А що йому залишається? Вона завжди поруч. Спостерігає. – Анук підвищує голос до лементу, і я здогадуюся, що вона от-от розплачеться. – Чому з нами так завжди? – вимогливо питає вона. – Чому я ніколи... – Не витримуючи внутрішньої напруги, вона замовкає; її худенькі ребра здригаються.

– У тебе є інші друзі. – Я не перебільшую: учора ввечері я бачила з нею не менше п'яти дітей; площа аж дзвеніла від їхнього вереску й сміху.

– Це друзі Жанно. – Я розумію, що вона має на увазі. Луї Клермон. Ліз Пуату. Вони – його друзі. Без Жанно компанія скоро розпадеться. Мені раптом стало нестерпно гірко за дочку, котра вигадує невидимих друзів, щоб заповнити простір навколо себе. Тільки мати-егоїстка може уявити, начебто вона одна здатна заповнити цей простір. Сліпа егоїстка.

– Ми могли б ходити до церкви, якщо ти хочеш, – кажу лагідно. – Але ти ж знаєш: це нічого не змінить.

– Чому ж? – У її голосі бринить осуд. – Вони ж не вірять. Їм плювати на Бога. Вони просто ходять до церкви. – Я посміхнулася, не без гіркоти. Їй усього шість, але часом вона вражає мене глибиною своєї проникливості.

– Може, це й так, – відповідаю я, – але хіба ти хочеш бути як вони?

Вона знизує плечима – цинічний, байдужий рух. Тупцяє з ноги на ногу, немов боїться, що я почну читати лекцію. Я шукаю підхожі слова, щоб пояснити їй, а в думках – тільки образ матері зі збожеволілим обличчям: вона заколисує мене, нашіптуючи майже з люттю: «Що я буду робити без тебе? Що буду робити?»

Узагалі-то я давно вже пояснила все доньці – й про лицемірство церкви, і про полювання на відьом, про переслідування бурлак і людей іншої віри. Вона розуміє. Тільки ось засвоені поняття погано переносяться на щоденне життя, не примирюють із самотністю, із втратою друга.

– Це несправедливо, – у її голосі усе ще чутні бунтарські нотки; вона вже налаштована менш вороже, але, як і раніше, агресивна.

Так само як і розграбування Святої землі, спалення Жанни д'Арк, іспанська інквізиція. Але я не нагадую їй про це. Її обличчя напружене, у рисах застиг нестерпний біль. Варто мені виявити слабину, і вона відвернеться від мене.

– Знайдеш інших друзів, – непереконалива, невітішна відповідь. Анук глянула на мене із презирством.

– А мені потрібний цей, – це вимовлено страшенно дорослим, страшенно втомленим тоном. Вона відводить погляд. Її повіки набрякли сльозами, але вона не кидається до мене за розрадою. Зненацька я з жахливою ясністю бачу її, дитину, підлітка, дорослу, зовсім незнайому мені, якою вона

неодмінно стане, і ледь не плачу від розгубленості й страху. Немов ми з нею помінялися місцями: вона – доросла, я – дитина...

Не йди, будь ласка! Що я буду робити без тебе?

Але я відпускаю її без жодного слова, забуваючи про велике бажання лишити її біля себе: я занадто гостро усвідомлюю, що вона відгородилася від мене стіною відчуження. Люди народжуються дикунами. Найбільше, на що я можу сподіватися, – це трохи ласки й видимість слухняності. Тому що в глибині душі моя дочка, як і всі діти, – маленький варвар з первісними інстинктами – неприборкана, неприручена, непередбачувана.

Увесь вечір вона мовчала. Коли я стала вкладати її спати, вона відмовилася від казки, але заснула лише за кілька годин після того, як я загасила світло у своїй спальні. Лежачи в темряві, я чула, як вона мірєє кроками кімнату, час від часу вибухаючи лютими уривчастими тирадами, зверненими чи то до самої себе, чи то до Пантуфля. Слів я не могла розібрати: вона говорила занадто тихо. Пізніше, переконавшись, що вона спить, я навшпиньках пробралася до її кімнати, щоб вимкнути світло. Згорнувшись клубочком, вона лежала на краю ліжка, викинувши убік руку й так зворушливо вивернувши голову під неприродним кутом, що в мене від жалості защеміло серце. В одній долоні вона стискала маленьку пластилінову фігурку. Розправляючи простирадла, я забрала в дочки цю фігурку, щоб покласти її в коробку для іграшок. Вона ще зберігала тепло дитячої ручки, я відчувала від неї аромат початкової школи, нашептаних секретів, друкарської фарби й напівзабутих друзів.

Липка шестидюймова фігурка, старанно виліплена дитячими пальчиками. Очі й рот видряпані шпилькою, навколо пояса – червона нитка, й щось – гілки або суха трава – уткнуте в голову, позначаючи кошлате каштанове волосся... На тулубі пластилінового хлопчика видряпані букви: прямо над серцем – акуратна велика «Ж», трохи нижче, майже залазячи на неї, – «А».

Я обережно поклала фігурку на подушку поруч із голівкою дочки й вийшла, загасивши в її спальні світло. Незадовго до світанку вона забралася до мене в ліжко, як це часто робила, коли була ще зовсім малям, і я крізь дрімоту почула її шепіт: «Не гнівайся, татан. Я ніколи тебе не залишу». Від неї пахло сіллю й дитячим милом. У темряві вона міцно стискала мене у своїх теплих обіймах. Щаслива, я заколисувала її, заколисувала себе, обіймала нас обох, відчуваючи майже біль від неймовірного полетшення.

– Я люблю тебе, татан. І завжди буду любити. Не плач.

Я не плакала. Я ніколи не плачу.

Решту ночі мене переслідували важкі видіння. Я погано спала й прокинулась на світанку, відчуваючи на своєму обличчі руку Анук, а на душі – огидне панічне бажання схопити дочку в оберемок і знову кинутися в мандри. Як нам тут жити? Які ж ми дурні, що вирішили, начебто він не наздожене нас навіть у цьому місті? У Чорного чоловіка безліч облич, і всі вони невблаганні, суворі й надзвичайно небезпечні. Біжи, Віано. Біжи, Анук. Забудьте про свою маленьку солоденьку мрію й біжіть.

Але ні, цього разу ми не втечемо. Ми й так уже надто віддалилися від самих себе. Анук і я. Мама і я. Надто далеко.

Цього разу я не відступлюся від своєї мрії.

19 лютого. Середа

Сьогодні у нас вихідний. Школа закрита, і поки Анук грає біля Маро, я зібралася одержати замовлений товар і приготувати партію ласощів на цей тиждень.

Приготуванням їжі я займаюся охоче. Кулінарне мистецтво – це те ж саме, що й чари. Я немов ворожу, вибираючи інгредієнти, змішуючи їх, подрібнюючи, заварюючи, розтовкуючи, приправляючи спеціями по рецептах із прадавніх кулінарних книг. Традиційні предмети – ступа й товкач, які мати використовувала для готування пахошів, – тепер служать більш повсякденним цілям, але й досі зберігають аромати її улюблених прянощів і запашних речовин, освячуючи своїми вишуканими запахами більш прості, плотські чудеса. Скороминушість – от що цікавить мене в них. Стільки праці, любові, мистецької майстерності вкладається у створення насолоди, яка триває всього лише мить і яку лише одиниці здатні оцінити по-справжньому. Моя мати завжди ставилася до цього мого захоплення з поблажливим презирством. Вона не вміла насолоджуватися їжею, сприймала її як втомливу необхідність, яку потрібно добувати; як додаткову плату за свободу. Я крапа меню з ресторанів і з тугою дивилася на вітрини кондитерських, а шоколад уперше спробувала, мабуть, коли мені було років десять, може, більше. Мій інтерес до кулінарії не вгасав. Рецепти я знала напам'ять, зберігала їх у голові, як дорожні маршрути. Рецепти різних страв – видерті з покинутих журналів на переповнених залізничних вокзалах, вивідані у випадкових попутників, незвичайні результати моїх власних експериментів. Мати чаклуванням і ворожінням на картах прокладала маршрут нашої навіженої гонитви по Європі. Я ж орієнтувалася по смакових відчуттях – характерних знаках невиразних кордонів. Париж повнився ароматами свіжого хліба й рогаликів, Марсель – запахами буябеса [13 – Суп з риби, вельми популярний на середземноморському узбережжі Франції.] й смаженого часнику. Берлін мені запам'ятався свинячою рулькою з квашеною капустою й картопляним салатом, Рим – безкоштовним морозивом, яке я з'їла в малесенькому ресторанчику біля ріки. Мати, яка вічно поспішала, не зважала на особливості, усі міста для неї були однаковими, – вона жила своїми власними символами. Уже тоді ми по-різному дивилися на життя. Зрозуміло, вона навчила мене всьому, що вміла сама. Як проникати в сутність речей, розбиратися в людях, читати їхні думки й таємні бажання. Водій, який погодився підвезти нас, а потім відхилився на десять кілометрів убік від свого маршруту, щоб підкинути нас у Ліон; торговці, які відмовлялися брати з нас плату; поліцейський, котрий не звернув на нас уваги. Звичайно, нам щастило не завжди. Часом фортуна відверталася від нас із незрозумілих причин. Деяких людей неможливо зрозуміти, до них не достукатися. Як, наприклад, до Франсиса Рейно. Правда, мені завжди ставало трохи ніяково, коли нам вдавалося зіграти на струнах людської душі. Занадто вже легко це виходило. А от шоколад – інша справа. Безумовно, щоб приготувати його, необхідні певні навички. Легка рука, вправність, терпіння, яких ніколи не мала моя мати. Але процес залишається незмінним. Це надійна справа. Мені не доводиться заглядати в людські серця, щоб отримати те, чого хочу. Я просто виконую чужі бажання, роблю те, що мене просять.

Гі, мій кондитер, знає мене з давніх-давен. Ми працювали разом, коли народилася Анук, і він же допоміг мені організувати моє перше підприємство – маленьку кондитерську на околиці Ніцци. Тепер він мешкає в Марселі – імпортує натуральне терте какао прямо з Південної Америки й на своїй фабриці переробляє його на різні сорти шоколаду.

Я використовую сировину найвищої якості – брикети шоколадної глазури, розміром трохи більші, ніж звичайна цеглина, усіх трьох видів: чорну, молочну й білу. З однією доставкою я одержую по ящику кожного із цих видів. Шоколад неодмінно слід покрити. Деякі кондитери купують не брикети, а шоколадну масу, але я люблю готувати суміш власноруч. Метушня з неопрацьованими тьмяними блоками шоколадної поливи дарує мені безмежну насолоду. Мені подобається подрібнювати їх вручну – я ніколи не користуюся електричними міксерами, – зсипавши здрібнену масу у великі керамічні чани, потім плавити її, помішуючи й старанно вимірюючи температуру спеціальним термометром по завершенню чергової фази трудомісткої роботи, поки не стає зрозуміло, що суміш достатньо тепла.

Є щось магічне в процесі перетворення шоколадної сировини на «золото дурнів», що хвилює уяву простих смертних. Можливо, навіть моя мати оцінила б мою працю. Працюючи, я дихаю на повні груди й ні про що не думаю. Вікна розчинені навстіж, гуляють протяги. На кухні було б холодно, якби не жар, що підіймається від печей і мідних чанів, якби не гарячі випари талої шоколадної глазури. У ніс б'є дурман, п'янить суміш запахів шоколаду, ванілі, розпечених казанів і кориці – терпкий грубуватий дух Америки, гострий смолистий аромат тропічних лісів. Отак я тепер подорожую. Як ацтеки у своїх священних ритуалах. Мексика, Венесуела, Колумбія. Двір Монтесуми. Кортес і Колумб. Їжа богів, що бульбашиться і піниться в ритуальних чашах. Гіркий еліксир життя.

Можливо, саме це почуває Рейно в моїй крамничці – дух далеких часів, коли світ був обителлю варварів, дикунів. Какао-бобам поклонялися ще до пришествя Христа – до того, як народився у Вифлеємі Адоніс і був принесений у жертву на Великдень Осіріс. Їм приписувалися магічні властивості. Напій з них потягували на сходах жертвних храмів; вони дарували несамовите блаженство, вкидали в шалений екстаз. От чого він боїться! Розтління через задоволення, непомітного занурення плоті в глибини розгулу. Оргіі ацтекського жрецтва не для нього. І все-таки у випарах талого шоколаду починає щось проступати – якесь видіння, як сказала б моя мати, – димчастий палець усвідомлення, що вказує... вказує...

Є! На мить я майже схопила його. Рівна поверхня, що парувала, зарябіла, утворюючи якийсь візерунок. Потім ще один – неясний, тонкий, як павутинка, він проступає лише частково... На мить я майже побачила відповідь, таємницю, яку він приховує – навіть від себе – ретельно, зі страхом ошадливістю, ключ, який дасть хід усім нам, запустить увесь механізм.

Ворожити на шоколаді важко. Видіння розпливаються, клубочаться в парі, що туманить мозок. І я – не моя мати, яка до самої смерті зберігала настільки могутній дар віщування, що ми з нею в паніці бігли, немов божевільні, ще до того, як її передчуття набували закінченої форми. І все-таки, перш ніж видіння розсіялося, мені здається, я встигла дещо розглянути – кімнату, ліжко, на якому лежить старий зі збудженими запалими очима на блідому обличчі... І вогонь. Вогонь.

Це те, що я мала побачити?

Це і є таємниця Чорного чоловіка?

Я маю дізнатися його секрет, якщо ми хочемо тут залишитися. А я й справді хочу. Будь-якою ціною.

19 лютого. Середа

Тиждень, mon р?re. Тільки й усього. Минув лише один тиждень. А здається, набагато більше. І сам не розумію, чому вона так мене бентежить, адже мені абсолютно ясно, що це за жінка. Я заходив до неї днями, намагався переконати, що не варто відчиняти крамницю у недільний ранок. Колишня пекарня перетворилася на щось неземне, повітря наситилося надзвичайними ароматами імбиру й спецій. Я намагався не дивитися на полицки з солодошами – коробочки, стрічечки, бантики пастельних тонів, сріблясто-золотаві гірки зацукрованого мигдалю, зацукровані фіалки, шоколадні пелюстки троянд. Тут усе нагадує будуар – інтимна атмосфера, запах троянд і ванілі. Точно так виглядала кімната моєї матері: там були і серпанок, і кришталь, що мерехтів у приглушеному світлі, і ряди флакончиків і склянок на туалетному столику – сонм джинів, які очікують, доки хтось не врятує їх з полону. Є щось нездорове у такій рясній вишуканості. Обіцянка, недосяжна, заборонена насолода.

Вона чемно привіталася зі мною. Тепер я розглянув її пильніше. Довге чорне волосся зібране у вузол, очі неймовірно темні, начебто без зіниць. Ідеально прямі брови надають їй погляду суворість, пом'якшену іронічним вигином губ. Долоні квадратні, нігті коротко обстрижені – руки професіонала. Вона не користується косметикою, і все одно в її обличчі маячить щось непристойне. Можливо, це відкритий оцінюючий погляд, незмінна іронія на вустах. До того ж вона висока, занадто висока для жінки, ми з нею майже однакові на зріст. Дивиться мені просто в очі – плечі випростані, підборіддя зухвало підняте. На ній довга спідниця вогненного кольору, тонкий чорний светр – страшне поєднання. Як змія, отруйна комаха, застереження ворогам.

А вона – мій ворог. Я одразу це відчув. Її тихий приємний голос мене не обманює. Я відчуваю її ворожість і підозріливість. Вона спеціально затулює мене до своєї крамниці, щоб посміятися з мене. Здається, начебто їй відомо щось таке, що навіть я... Утім, це нісенітниця. Що вона може знати? Що може зробити? Просто я обурений тим, що було порушено природний порядок, як сумлінний садівник обурився би, побачивши кульбабку у своєму садку. Насіння розброду сходить повсюди, mon р?re. Захоплює усе нові площі. Поширюється.

Я, мабуть, чогось не розумію. Але ми, ти і я, однаково не маємо права втрачати пильності. Пам'ятаєш Маро і циганів, яких ми вигнали з берегів Тана? Пам'ятаєш, скільки часу й сил пішло на це, скільки місяців марно було витрачено на скарги й письмові звертання, поки ми не взяли справу у свої руки? Пам'ятаєш мої проповіді?! Одні за одними зачинялися перед ними двері. Деякі крамарі одразу продемонстрували свідомість, одразу встали на наш бік, оскільки не забули останньої навали циган, що принесли до міста хвороби, злочинство, проституцію. А от на Нарсіса довелося натиснути: він, як завжди, готовий був запропонувати бродягам роботу на своїх полях на час літніх жнив. Але ми зрештою виселили весь табір – похмурих чоловіків, їхніх неохайних шльондр із нахабними очима, їхніх босоногих дітей із брудними язиками, їхніх худих собак. Після втечі циганів люди безкоштовно прибрали залишені ними сміття й бруд. Одне насіннячко кульбаби, mon р?re, і вони повернуться. Ти це розумієш не гірше за мене. І якщо вона і є це насіннячко...

Учора я розмовляв з Жолін Дру. Анук Роше пішла до початкової школи. Розв'язне дівчисько з таким самим чорним волоссям, як у її матері, і райдужною нахабною посмішкою. Зважаючи на все, Жолін помітила, що її син Жан у числі інших дітей грає з цією дівчинкою в якусь непотрібну гру на шкільному дворі. Вони витрушували в бруд з мішечка кістки й намистини.

Вважаю, ворожили або ще якоюсь дурнею займалися. Поганий вплив... Я ж казав тобі, що знаю цю породу. Жолін заборонила Жану гратися з нею, але хлопець упертий, одразу набурмосився. Діти в цьому віці розуміють тільки строгу дисципліну. Я запропонував серйозно поговорити з хлопчиком, але мати не погодилася. От що це за люди, mon p?re. Слабкі. Безхарактерні. Цікаво, скільки з них уже порушили Великий пост? Скільки взагалі мали намір дотримувати його? Щодо мене, я почуваю, як завдяки пісній дієті очищаюся від скверни. Вітрина крамниці м'ясника наводить на мене жах; будь-який запах їжі сприймаю так гостро, що навіть голова паморочиться. Раптом зовсім перестав терпіти аромат свіжої випічки, що розноситься ранками з пекарні Пуату, харчевня на площі Боз-Ар смердить смаженим жиром, начебто пекельне пекло. Сам я ось уже більше тижня не доторкаюся ні м'яса, ні риби, ні яєць. Живу на хлібі, супах, салатах, у неділю дозволяю собі келих вина. І я очистився, p?re, очистився... Шкода тільки, що не можу зробити більше. Для мене це – не страждання, не покарання. Часом я думаю: от якби стати для них прикладом, якби це я страждав, стікаючи кров'ю на хресті... Ця відьма Вуазен насміхається наді мною, крокуючи повз мій дім із кошиком продуктів з крамниці. Вона єдина у сім'ї благочестивих парафіян нехтує церквою, посміхається мені, шкутильгаючи у солом'яному капелюшку із червоним шарфом на голові, іде, стукає ціпком по плитах перед собою й шкіриться... Я терплю її тільки з поваги до її віку, mon p?re, і з жалю до її рідних. Уперто відмовляється від лікування, від розради й підтримки, думає, що буде жити вічно. Але одного чудового дня вона зламається. Коли-небудь вони всі не витримають. І я, безумовно, відпущу їй усі гріхи. Буду вболівати за неї, незважаючи на всю її оману, гординю, зарозумілість. Урешті-решт вона впаде до моїх ніг, mon p?re. У остаточному підсумку всі вони будуть у моїй владі, чи не так?

11

20 лютого. Четвер

Я чекала на неї. Картатий плащ, волосся туго зачесане назад, руки моторні й нервові, як у досвідченого стрільця. Жозефіна Мускат, жінка з карнавальної ходи. Вона дочекалася, коли мої завсідники – Гійом, Жорж і Нарсіс – покинули шоколадню, і ввійшла, тримаючи руки глибоко в кишенях.

– Гарячий шоколад, будь ласка, – замовила вона, увіткнувшись поглядом у порожні келихи, які я ще не встигла забрати, і ніяково сіла на табурет за прилавком.

– Хвилинку. – Я не стала уточнювати, як приготувати для неї напій, – налила на свій розсуд і подала із шоколадною стружкою й збитими вершками, поклавши на край блюдця дві кавові помадки. Із хвилину вона примружившись дивилася на келих, потім несміливо доторкнулася до нього.

– Днями, – заговорила вона неприродно безтурботним тоном, – я була у вас і забула заплатити... – Пальці в неї довгі і, як не дивно, витончені, незважаючи на мозолисті подушечки. У невимушеній обстановці її обличчя трохи втратило тривожний зацькований вираз й стало здаватися майже гарним. Волосся м'якого каштанового відтінку, очі золотаві.

– Вибачте. – Тут вона майже з викликом кинула на прилавок монету в десять франків.

– Нічого страшного, – з безтурботною байдужістю відповіла я. – З кожним може трапитися.

Жозефіна підозріливо глянула на мене й, переконавшись, що я не серджуся, трохи розслабилася.

– Смачно, – похвалила вона, ковтнувши з келиха шоколад. – Дуже смачно.

– Я сама готую, – пояснила я. – З тертого какао, ще не розведеного какао-маслом, яке додають для того, щоб маса затвердішала. Саме так багато сторіч тому пили шоколад ацтеки.

Жозефіна знову підозріливо покосувала на мене.

– Спасибі за подарунок, – вимовила вона нарешті. – Мигдаль у шоколаді. Мої улюблені цукерки, – і раптом заговорила швидко, запекло, захлинаючись словами: – Я не хотіла. Просто вони обговорювали мене, я знаю. Але я не злодійка. Це все через них, – тон презирливий, куточки губ опущені в гнівні й самобичуванні, – через це стерво Клермон і її подружок. Брехухи... – Вона знову подивилася на мене, зухвало, немов кидаючи виклик. – Кажуть, ти не ходиш до церкви, – голос у неї дзвінкий, занадто голосний для маленького приміщення шоколадні, він глушить нас обох.

Я посміхнулася.

– Так і є. Не ходжу.

– Отже, довго тут не пробудеш, – заявила Жозефіна таким самим ламким голосом. – Вони виживуть тебе звідси, проженуть, як проганяють усіх, хто їм не подобається. Ось побачиш. Усе це... – Нервовим жестом вона показала на полиці, коробочки, солодку споруду у вітрині. – Нічого тебе не врятує. Я чула їхню балаканину. Чула, що вони говорили.

– Я теж. – Зі срібного чайника я налила собі маленьку чашку шоколаду, чорного, як «еспreso», і стала помішувати його маленькою ложкою. – Але я не слухаю, – спокійно сказала я їй, надпивши із чашки, додала: – І тобі не раджу.

Жозефіна засміялася.

Ми обидві замовкли. Минуло п'ять секунд. Десять.

– Кажуть, ти відьма. – Знову це слово. Вона з викликом подивилася мені в обличчя. – Це так?

Я знизала плечима, ковтнула шоколаду із чашки.

– Хто каже?

– Жолін Дру. Кароліна Клермон. Прибічниці кюре Рейно. Я чула, як вони базікали біля церкви. І дочка твоя щось розповідала дітям. Щось про парфуми, – у голосі її чулися цікавість і прихована, неприємна їй самій ворожість, природи якої я не розуміла. – Треба ж, парфуми! – вигукнула вона.

Я провела пальцем по золотому обідку своєї чашки.

– Я думала, тобі плювати на те, що верзуть усі ці люди.

– Мені просто цікаво, – це знову сказане з викликом, начебто вона боїться розбудити до себе симпатію. – До того ж ти днями розмовляла з Армандою. А з Армандою ніхто не розмовляє. Крім мене. Арманда Вуазен. Бабуся з Маро.

- Вона мені подобається, - просто сказала я. - Чому я маю цуратися її?

Жозефіна стукнула кулаком по прилавку. Вона була збуджена, голос її тріскотів, як схоплене морозом скло.

- Тому що вона божевільна, ось чому! - На підтвердження своїх слів вона невиразно покрутила пальцем біля скроні. - Божевільна, божевільна, божевільна, - вона понизила голос. - Я от що тобі скажу. У Ланскне існує поняття межі, - мозолястим пальцем вона провела на прилавку риску, - і якщо ти переступаєш її, якщо не сповідаєшся, не поважаєш чоловіка, не готуєш їжу тричі на день, не чекаєш повернення чоловіка додому, сидючи біля каміна із пристойними думками в голові, якщо в тебе немає... дітей... і ти не ходиш із квітами на похорон друзів і не прибираєш вітальню у своєму будинку й... не... копаєш... квіткові грядки! - Жозефіна розчервонілася від напруги, від невимовного гніву, який клекотів у її грудях. - Виходить, ти - теж божевільна! - випалила вона. - Божевільна, ненормальна. І люди... шепочуться... за... твоєю спиною і... і... і...

Вона різко замовкла, гострий біль більше не спотворював її риси. Я помітила, що її погляд спрямований повз мене на щось за вікном, але через сліпучий блиск скла я не могла розгледіти те, на що вона дивилася. Здавалося, немов завіса опустилася на її обличчя - щільне, непроникне, безнадійно глухе.

- Вибач! Мене трохи занесло. - Вона допила шоколад. - Мені не можна з тобою спілкуватися. Та і я для тебе погана компанія. І так уже добра не чекай.

- Це думка Арманди? - незворушно спитала я.

- Мені вже час іти, - немов караючись, вона знову притисла до грудей кулаки. - Мені вже час іти. - У її рисах знову проступило сум'яття, а опущені від страху куточки губ надавали обличчю вираз не надто розумний... Однак та розгнівана, обурена жінка, яка говорила зі мною хвилину тому, була зовсім не дурна. Що - кого - вона побачила, що так різко змінилася в обличчі? Ледь вона ступила за поріг шоколадні й, горблячись під поривами уявного ураганного вітру, покрокувала у своїх справах, я підійшла до вікна, проводжаючи її поглядом. До неї ніхто не підійшов. Ніхто, як мені здалося, навіть і не дивився в її бік. І тут я помітила Рейно. Він стояв біля входу в церкву, в арці. Поруч із ним - незнайомий мені лисіючий чоловік. Погляди обох прикуті до вітрини «Небесного мигдалю».

Рейно? Невже це він - джерело її страху? Від думки про те, що священик, можливо, намагається налаштувати Жозефіну проти мене, я відчула гостре роздратування. Пригадую, вона говорила про нього скоріше зі зневагою, ніж зі страхом. Співрозмовник Рейно - невисокий чоловік міцної статури. Закочені рукави його картатої сорочки оголюють лискучі червоні руки, маленькі інтелігентські окуляри мають безглуздий вигляд на великому м'ясистому обличчі. У всій його постаті помітна ворожість, спрямована невідомо на кого, і я нарешті впізнаю його. Я вже зустрічала його колись - з білою бородою, у червоному халаті. Він кидав солодощі в юрбу. На карнавалі. Санта-Клаус. Жбурляв цукерки в натовп з такою злістю, начебто сподівався вибити кому-небудь око. У цей момент біля вітрини зупинилася зграйка дітей. Чоловіків біля церкви я тепер не бачила, але, здається, розгадала причину поспішної втечі Жозефіни.

- Люсі, бачиш того чоловіка на площі? У червоній сорочці? Хто це?

Дівчинка скривилася. Її улюблені ласощі - мишки з білого шоколаду, п'ять штук за десять франків. Я додала їй до паперового кулька ще дві.

- Ти ж знаєш його, правда?

Люсі киває.

- Месьє Мускат. Хазяїн кав'ярні. - Я знаю цей заклад - непоказне маленьке місце наприкінці вулиці Сітуаїєн-Лібр. Зо п'ять металевих столиків на тротуарі під вицвілим навісом з емблемою оранжаду. Стара вивіска - «Кав'ярня "Республіка"».

Стискаючи в руці мішечок із солодощами, дівчинка відходить від прилавка, збираючись вискочити на вулицю, але потім, передумавши, знову повертається.

- А от які його улюблені ласощі, ви ніколи не здогадаєтеся, - заявляє вона. - Тому що він нічого не любить.

- У це важко повірити, - посміхаюсь я. - Кожна людина має щось любити.

Люсі замислилася.

- Ну, може, тільки те, що він забирає в інших, - лунко говорить вона й іде, махнувши мені на прощання через вітрину. - Перекажіть Анук, що після школи ми йдемо в Маро!

- Обов'язково.

Маро. Цікаво, чим приваблює їх цей район. Річка зі смердючими коричневими берегами. Вузькі вулички, по яких гуляє сміття. Оаза для дітей. Плaskі камінчики, які доладно скачуть по стоячій воді. Секрети, таємниці, мечі із ціпків, щити з листя ревеню. Воєнні дії в заростях ожини, тунелі, першопрохідники, бродячі собаки, чутки, викрадені скарби... Учора Анук повернулася зі школи, крокуючи якоюсь особливо бадьорою ходок, і одразу показала мені свій новий малюнок.

- Це я... - Постать в червоному комбінезоні зі скуйовдженим чорним волоссям. - Пантуфль... - На її плечі сидить, як папуга, кролик з нашорошеними вухами. - І Жанно. - Хлопчик у зеленому з простягнутою рукою. Обое посміхаються. Зважаючи на все, матерям - навіть матерям-учителькам - вхід у Маро заборонений. Анук повісила малюнок на стіну над пластиліновою фігуркою, яка дотепер сидить біля її ліжка.

- Пантуфль сказав мені, що робити. - Вона згребла його в обійми. У цім світлі я досить чітко бачу його. Він схожий на вусату дитину. Часом я запитую себе, може, мені слід якось заборонити їй цей самообман, але я знаю, що в мене не вистачить мужності приректи своє дитя на самотність. Можливо, якщо ми залишимося тут, Пантуфль згодом поступиться місцем більш реальним друзям.

- Я рада, що вам вдалося залишитися друзями, - кажу я, цілуючи її в кучеряву маківку. - Скажи Жанно, якщо хоче, нехай приходить сюди цими днями. Допоможете мені розібрати вітрину. Інших своїх приятелів і подруг теж можеш покликати.

- Пряниковий будиночок? - Її очі засяяли, як вода на сонці. - Ура! - У припливі радості вона затанцювала по кімнаті, мало не перекинула табурет, у довжелезному стрибку обігнула уявну перешкоду й кинулася на східці, перескакуючи одразу через три сходинки. - Пантуфлю, доганяй!

Пролунав гуркіт - бам-бам! Анук ляснула дверима об стіну. Мене, як завжди зненацька, накрила з головою хвиля любові до дочки. Моя маленька мандрівниця. Вічно в русі, жодної хвилини не мовчить.

Я налила собі ще одну чашку шоколаду й обернулася, почувши дзвінок біля дверей. Мені випало захопити його зненацька: він не контролює вираз свого обличчя – погляд, що оцінює, підборіддя випнуте вперед. Плечі розправлені, на лискучих оголених руках набрякли вени. Потім він посміхнувся – не тепло, одними вустами.

– Месьє Мускат, якщо не помиляюся? – Цікаво, що йому тут потрібно? Здається, він прийшов зовсім не у справах. Чоловік спідлоба розглядає виставлений товар, його погляд нищпорить по моему обличчю, опускається до моїх грудей – один раз, другий.

– Що їй тут знадобилося? – наважився він, не підвищуючи голосу, і хитнув головою, немов від подиву. – Що, чорт забирай, їй може бути потрібно в цій крамниці? – Він показав на пакуночки із зацукрованим мигдалем вартістю п'ятдесят франків за пакетик. – Це, чи що, га? – звертається він до мене, розводячи руками. – Подарунки на весілля і хрестини? Навіщо їй такі подарунки? – Він знову посміхнувся, цього разу улесливо, намагаючись причарувати мене. – Що вона купила?

– Наскільки я розумію, йдеться про Жозефіну?

– Так, це моя дружина. – Він вимовив це з дивною інтонацією – надто суворо. – От уже жінки! Працюєш як проклятий, щоб заробити на життя, а вони що роблять, га? Витрачають усе на... – Він знову обвів рукою ряди шоколадних перлин, марципанових гірлянд, срібної фольги, шовкових квітів. – То вона подарунок купила? – У голосі його забриніла підозра. – Для кого це вона подарунки купує? Для себе, чи що? – Він реготнув, немов ця думка здалася йому цілковитою нісенітницею.

Я не могла зрозуміти, чого він хоче, але мене насторожували його агресивний тон, нездоровий блиск в очах, нервова жестикуляція. Я боялася не за себе – протягом років, проведених з матір'ю, я опанувала багато різних способів самозахисту. Мені стало страшно за Жозефіну. Перш ніж я встигла спорудити між нами незриму стіну, мені від нього передався образ: закривавлений палець у диму. Я стисла під прилавком кулаки, тому що виворіт душі цієї людини бачити зовсім не хотіла.

– Думаю, ви щось не так зрозуміли, – сказала я. – Я сама запросила Жозефіну на чашку шоколаду. Хочу заприятелювати.

– О! – Він сторопів на мить. Потім знову видав смішок – майже щирий, у його презирстві тепер лунав невідомий подив. – Ви хочете подружитися з Жозефіною? – Знову погляд, що оцінює. Я бачу, що він порівнює нас, раз у раз стріляючи масними очима у бік моїх грудей, і, коли він знову заговорив, я почула в його голосі вкрадливі котячі нотки. Очевидно, у його уявленні саме таким голосом треба зваблювати жінок.

– Ти ж тут новенька, вірно?

Я киваю.

– Мабуть, ми могли б зустрічатися іноді. Познайомилися б, краще пізнали один одного.

– Мабуть, – безтурботно кинула я й додала незворушно: – Може, ви заодно й дружину запросите?

Він розгубився, знову зміряв мене поглядом, підозріливо покосував.

– Сподіваюся, вона не бовкнула чого зайвого?

– Чого, наприклад? – уточнила я.

Він мотнув головою:

– Нічого. Нічого. Просто в неї язик як помело, от і все. Рот не закривається. Нічого не робить, хе! Тільки теревенить і теревенить, увесь час, безперервно. – Знову короткий невеселий смішок. – Утім, ти й сама в цьому скоро переконаєшся, – додав він з похмурим задоволенням у голосі.

Я промурмотіла щось ухильне. Потім, піддавшись пориву, дістала з-під прилавка маленький пакетик мигдалю в шоколаді й простягнула йому. Сказала невимушено:

– Будьте ласкаві, передайте це від мене Жозефіні. Ці цукерки я приготувала для неї, а віддати забула.

Він з подивом дивиться на мене. Повторює тупо:

– Передати їй?

– Безкоштовно. За мій рахунок. – Я обдарувала його чарівною посмішкою. – Це подарунок.

Він широко посміхнувся, узяв у мене симпатичний срібний мішечок із шоколадом і, зім'явши, сунув до кишені джинсів.

– Звичайно, передам. Не сумнівайся.

– Це її улюблені цукерки, – поясню я.

– Багато ти не напрацюєш, якщо будеш пригощати всіх підряд, – поблажливо заявляє він. – Місяця не мине, як збанкрутуєш. – І знову пильний голодний погляд, начебто я – шоколадна цукерка, яку йому не терпиться розгорнути.

– Поживемо – побачимо, – елебно мовила я. Він вийшов на вулицю й, сутулячись, покрокував додому розв'язною ходю Джеймса Діна. Я проводжала його поглядом і незабаром побачила, як він витяг з кишені цукерки, призначені для Жозефіни, і розкрив пакетик. Навіть не відійшов від крамниці. Можливо, здогадався, що я спостерігаю за ним. Одна, друга, третя. Його рука з ледачою методичністю піднімалася до рота, і не встиг він перейти площу, як пакетик уже був спустошений, а шоколад – з'їдений. Він зібгав у руці сріблястий пакунок. Я уявила, як він запихає до рота цукерки, немов ненажерливий пес, що хоче скоріше виллизати власну миску, щоб поцупити шматок м'яса з чужої тарілки. Минаючи пекарню, він жбурнув срібний папір до урни, що стояла біля входу, але промахнувся: паперовий мішечок пострибав на краечку й упав на камені. А він, не озираючись, продовжив шлях – пройшов повз церкву й покрокував вулицею Сітуаїен-Лібр, грубими черевиками вибиваючи іскри з рівних кругляків бруківки.

12

21 лютого. П'ятниця

Увечері знову похолоднішало. Флюгер на церкві Святого Ієроніма всю ніч крутився в неспокійній нерішучості, верескливо поскрипуючи на іржавих кріпленнях, немов відганяв непроханих гостей. До ранку на місто ліг

туман, такий густий, що навіть церковна вежа, яка височіла всього за двадцять кроків від вітрини шоколадні, видалася далеким примарним силуетом. Крізь товщу туману пробивався глухий бій дзвону, який скликав парафіян на літургію, але на його дзенькіт відгукнулися лише кілька людей. Піднявши коміри плащів і курток, вони поспішають до церкви за відпущенням гріхів.

Коли Анук допила молоко, я закутала дочку в червоне пальто й, не звертаючи уваги на її протести, натягнула їй на голову пухнату шапку.

– Хочеш щось на сніданок?

Вона рішуче хитнула головою й схопила яблуко із тарелю біля прилавка.

– А мене ти хіба не поцілуєш?

Це наш ранковий ритуал.

Спритно обхопивши мене руками за шию, вона облизала мое обличчя, зі сміхом відстрибнула, послала від дверей повітряний поцілунок і вибігла на площу. Я зойкаю від удаваного жаху, витираю обличчя. Вона радісно сміється, показує мені маленького гострого язичка, кричить: «Я люблю тебе!» і червоною змією біжить у туман, тягнучи за собою портфель. Я знаю, що за півхвилини пухната шапка перекочує в її шкільну сумку, де вже лежать підручники, зошити та інші прикрі згадки про дорослий світ. На мить я знову побачила Пантуфля, що скакав за нею назирці, і поспішила закритися від небажаного образу. Гірке почуття втрати й самотності охопило мене. Як я буду жити цілий день без неї? Зусиллям волі я придушила в собі нездоланий порив погукати її.

За ранок шість покупців. Один з них – Гійом. Він зайшов на шляху додому, вертаючись із крамниці м'ясника зі шматком кров'яної ковбаси, загорненої в папір.

– Чарлі любить кров'яну ковбасу, – серйозно каже він мені. – Останнім часом у нього поганий апетит, але, я певен, ковбасу він з'їсть із задоволенням.

– Ви й про себе не повинні забувати, – м'яко нагадую я йому. – Вам теж треба їсти.

– Звичайно, – винувато посміхається він. – Я їм як кінь. Слово честі. – Він раптом стривожився. – Щоправда, зараз Великий піст. Але ж тваринам не обов'язково постувати, як ви вважаєте?

У відповідь на його стурбований погляд я хитаю головою. Риси обличчя в нього дрібні, тонкі. Він належить до того типу людей, які розламують печиво на дві половинки й одну залишають на потім.

– Я вважаю, вам обом слід краще дбати про себе.

Гійом чує Чарлі за вухом. Пес реагує мляво й майже не цікавиться пакетом з м'ясної крамниці у кошику, який стоїть біля нього.

– Ми даємо собі раду. – Губи Гійома розсуваються у посмішці так само автоматично, як з його язика злітає неправда. – Правда, даємо. – Він допив свій chocolat espresso.

– Чудовий шоколад, – як завжди, каже він. – Мої компліменти, мадам Роше.

Я вже давно не наполягаю, щоб він звертався до мене на ім'я. Укорінені в ньому правила пристойності не допускають панібратства. Він залишає гроші на прилавку, піднімає капелюха на прощання й відчиняє двері. Чарлі незграбно підводиться з підлоги й, трохи хиличись на один бік, шкутильгає за хазяїном. Двері за ними зачиняються, і за хвилину я вже бачу, як Гійом нахиляється й бере свого вихованця на руки.

У обід до шоколадні заходить ще одна відвідувачка. На ній безформне чоловіче пальто, але я однаково миттєво впізнала її. Розумне зморшкувате обличчя під чорним солом'яним капелюхом, довга чорна спідниця, з-під якої стирчать важкі черевики.

– Мадам Вуазен! Прийшли, як і обіцяли? Дозвольте, я наллю вам чогось. – Блискучі очі уважно розглядають шоколадню, зауважуючи кожну деталь. Вона зупиняє погляд на меню, написаному Ануку:

ГАРЯЧИЙ ШОКОЛАД – 10 франків

ШОКОЛАД-ЕСПРЕСО – 15 франків

ШОКОЛАДНИЙ КАПУЧИНО – 12 франків

КАВОВИЙ ШОКОЛАД – 12 франків

Бабуся схвально кивнула.

– Сто років нічого подібного не бачила. Уже й забула, що існують такі заклади, – голос у неї звучний, рухи – енергійні, що ніяк не в'яжеться з її віком, вуста глумливо вигнуті, як у моєї матері. – Колись я любила шоколад, – зізнається вона.

Поки я наливала для неї у високий келих кавовий шоколад і додавала в піну кавовий лікер «Калуа», вона підозріливо розглядала табурети біля прилавка.

– Сподіваюся, ти не змусиш мене лізти на цей стілець?

Я засміялася.

– Якби я знала, що ви прийдете, заздалегідь приготувала б драбинку. Почекайте хвилинку.

Я витягла з кухні старе жовтогаряче крісло Пуату.

– Спробуйте-но сюди.

Арманда важко опустилася в крісло й узяла обома руками келиха. Очі в неї палають нетерпінням і захватом, як у дитини.

– М-м-м-м, – це більше, ніж задоволення, майже благоговіння. – М-м-м-м, – вона заплющила очі, смакуючи язиком напій. Я мало не зі страхом споглядала за її блаженством.

– Отакий зараз шоколад, так? – Трохи помовчавши, вона подивилася на мене блискучими очима з-під напівопущених повік. – Вершки, кориця, напевно, і... що ще? «Тіа Марія»?

– Майже вгадали.

– Заборонений плід завжди солодкий, – сказала Арманда, із задоволенням витираючи з вуст піну. – Але це... – Вона знову з жадібністю ковтнула з келиха. – Нічого смачнішого не куштувала, навіть у дитинстві. Побитися об заклад готова, тут тисяч десять калорій, а то й більше.

– Чому ви думаєте, що вам це зашкодить? – спитала я. Маленька й кругла, як куріпка, вона, на відміну від своєї дочки, не справляла враження жінки, що страждає від недосконалості своєї фігури.

– О, це лікарі так думають, – недбало відважила Арманда. – Знаєш, які вони. Усе готові заборонити. – Вона знову потягла через соломинку шоколад. – Ох, як смачно. Здорово! Каро вже протягом багатьох років намагається запроторити мене в який-небудь притулок. Не подобається їй, що я мешкаю по сусідству. Не любить згадувати про своє походження. – Вона смачно гмикнула. – Каже, я хвора. Не здатна подбати про себе. Надсилає до мене свого огидного лікаря, і той починає мені прописувати: це можна, те не можна. Можна подумати, вони хочуть, щоб я жила вічно.

Я посміхнулася.

– Я переконана, що Кароліна дуже любить вас.

Арманда кинула на мене глузливий погляд.

– Просто-таки переконана? – Ще один вульгарний смішок. – Не розповідай мені казки, дівчинко. Ти чудово знаєш, що моя дочка любить тільки себе. Я ж не дурна, усе розумію. – Її блискучі очі пильно вдивляються в мене. – Я за хлопчиком скучаю.

– За хлопчиком?

– Його звати Люк. Це мій онук. У квітні йому буде чотирнадцять. Ти, напевно, бачила його на площі.

Мені ледве пригадався безбарвний хлопчик у відпрасованих фланелевих штанах і твідовій куртці. У нього неприродно пряма постава й холодні сіро-зелені очі в обрамленні довгих вій. Я кивнула.

– Я заповіла йому все, що маю, – каже Арманда. – Півмільйона франків. Він їх одержить, коли йому виповниться вісімнадцять років; доти гроші будуть перебувати в довірчій власності. – Вона знизала плечима й додала уривчасто: – Ми з ним не бачимося. Каро не дозволяє.

Тепер я згадала, що бачила їх разом: вони йшли до церкви, хлопчик підтримував матір під руку. Він єдиний з усіх дітей у Ланскне ніколи не купує шоколад в «Мигдалі», хоча, мені здається, я кілька разів помічала, що він дивився на мою вітрину.

– Останнього разу він відвідав мене, коли йому було десять років. – Голос в Арманди незвично бляклий. – По його мірках, років сто тому. – Вона допила шоколад і зі стуком поставила келих на прилавок. – Наскільки я пам'ятаю, це був день його народження. Я подарувала йому томик віршів Рембо. Він повадився зі мною дуже... чемно. – У її тоні чуто гіркоту. – Звичайно, з тих пір я зустрічала його кілька разів на вулиці. Та я не скаржуся.

- А чому ви самі до них не зайдете? - із цікавістю запитала я. - Пішли б з ним погуляли, поговорили, пізнали його краще.

Арманда похитала головою.

- Ми з Каро не спілкуємося. - У її голосі зненацька почулися буркотливі нотки. Без посмішки, що так молодила її, вона раптом здалася мені неймовірно старою, навіть старезною. - Вона мене соромиться. Одному Богу відомо, що вона говорить про мене хлопчикові. - Арманда труснула головою. - Ні. Тепер уже занадто пізно. Я це бачу по його обличчю. Він увесь такий чемний. Надсилає мені на Різдво ввічливі беззмістовні листівки. Надзвичайно чемний хлопчик. - Вона невесело засміялася. - Увічливий, вихований хлопчик.

Її посмішка заяснила, зробилася сміливою.

- Якби знати, чим він займається, - провадила вона, - що читає, за яку команду вболіває, хто його друзі, як він вчиться в школі. Якби знати все це... Можна було б переконати себе... - Я бачу, що вона от-от розплачеться. Сталася коротка пауза, поки вона боролася зі сльозами. - А знаєш, мабуть, я не відмовилася б ще скуштувати твого фірмового шоколаду. Наллеш?

Вона бадьорилася, але її бравада викликала щире захоплення. Будучи, по суті, нещасною жінкою, вона з успіхом грала роль заколотниці. От і зараз, відпиваючи з келиха, поклала лікті на прилавок з якоюсь подобою виклику.

- Прямо тобі Содом і Гоморра через соломинку. М-м-м-м. Таке відчуття, начебто я вмерла й піднеслася на небеса. У всякому разі, рай десь поруч.

- Я могла б дізнатися щось про Люка, якщо хочете. І переказати вам.

Арманда замислилася. Я бачила, що вона спостерігає за мною з-під опущених повік. Оцінює.

- Усі хлопчики люблять солодощі, еге ж? - нарешті промовила вона. Я погодилася з її зауваженням, зробленим нібито мимохідь. - Мабуть, його друзі теж тут бувають?

Я сказала, що не знаю, кого він вважає за друзів, але так і є, майже всі діти регулярно навіднуються до шоколадні.

- Мабуть, я теж зайду ще, - вирішила Арманда. - Мені подобається твій шоколад, хоча стільці в тебе жахливі. Може, навіть і в постійні відвідувачки запишуся.

- Я вам завжди буду рада.

Арманда знову замовкла. Я здогадувалася, що вона звикла все робити по-своєму, у призначений нею самою час, і не терпить, щоб хтось квапив її або давав поради. Я не стала заважати їй роздумам.

- От. Тримай. - Рішення ухвалене. Не вагаючись, вона викладає на прилавок стофранкову купюру.

- Але я...

- Якщо побачиш його, купи йому коробочку ласощів. Яку він забажає. Тільки не кажи, що це від мене.

Я взяла гроші.

– І не піддавайся його матері. Вона вже розгорнула кампанію – це більш ніж імовірно. Поширює плітки, демонструє свою зневагу. Хто б міг подумати, що мое єдине дитя стане однією із сестер Армії порятунку Рейно? – Вона пустотливо примружила очі, і на круглих щоках утворилися зморшкуваті ямочки. – Про тебе вже плітки всякі ходять. Напевно, здогадуєшся які. А будеш спілкуватися зі мною, тільки підкинеш дрів у вогонь.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию (http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=22037298&lfrom=362673004) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.

notes

Примечания

1

Традиційна фігура карнавалу у середньовіччя, коли епідемії чуми забирали тисячі й тисячі життів. (Тут і далі прим. перекл., якщо не вказано інше.)

2

Матінко, матусю (фр.).

3

Месьє кюре, панотче (фр.).

4

Отче (фр.).

5

Десерт з винних ягід, родзинок, горіхів та мигдалю.

6

Шкільний учитель (фр.).

7

Від les marauds (фр.) – зневажені.

8

Кицю, кицю, ти куди? Зла мені ти не роби (фр.).

9

Кондитерська, де продають вироби з шоколаду (фр.)

10

Еверглейдз – національний парк у штаті Флорида, об'єкт Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, де збереглися рідкісні види тварин і рослин.

11

Народна назва карти пік, символ якої нагадує виноградне листя. (Прим. ред.)

12

Люба, мила (фр.).

13

Суп з риби, вельми популярний на середземноморському узбережжі Франції.